

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Násilí v nových náboženských hnutích: Nebeská brána

Bakalářská práce

2023

Barbora Semanová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Barbora Semanová**
Osobní číslo: **H20300**
Studijní program: **B0221A100008 Religionistika**
Specializace: **Religionistika**
Téma práce: **Násilí v nových náboženských hnutích: Nebeská brána**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie a religionistiky**

Zásady pro vypracování

Práce se bude soustředit především na hnutí Nebeská brána a na násilí, ke kterému uvnitř daného hnutí došlo. První část práce se bude zabývat vymezením pojmů nové náboženské hnutí (dále jen NNH) a UFO kultury, jež jsou pro celou práci stěžejní. Neméně důležité pro druhou část práce je také zmapování historie Nebeské brány. Druhá část práce bude pak zaměřena na násilí v NNH, zejména na jeho druhy a možné příčiny jeho vzniku. Důraz zde bude kladen především na hnutí Nebeská brána a aspekty násilí, které zde můžeme pozorovat či naopak nikoli.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Knihy

- BROMLEY, David G. *Teaching New Religious Movements*. United Kingdom: Oxford University Press, 2007.
- COWAN, Douglas E. a David G. BROMLEY. *Cults and New Religions: A Brief History*. United Kingdom: Wiley, 2015.
- DAWSON, Lorne L., ed. *Cults and New Religious Movements*. Oxford: Blackwell Publishing, 2003.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*. Brno: L. Marek, 2009.
- PETERSEN, Jesper A. a James R. LEWIS, ed. *Controversial New Religions*. 2. United Kingdom: Oxford University Press, 2014.
- PALMER, Susan J. a Thomas ROBBINS, ed. *Millennium, Messiahs, and Mayhem: Contemporary Apocalyptic Movements*. United Kingdom: Routledge, 2013.
- PARTRIDGE, Christopher, ed. *UFO Religions*. London: Routledge, 2003.
- LEWIS, James R. *The Oxford Handbook of New Religious Movements*. United Kingdom: Oxford University Press, 2008.
- LEWIS, James R. *Legitimizing New Religions*. New Jersey: Rutgers University Press, 2003.
- LEWIS, James R., ed. *Violence and New Religious Movements*. United Kingdom: Oxford University Press, 2011.
- LEWIS, James R. a Carole M. CUSACK, ed. *Sacred Suicide*. United Kingdom: Ashgate Publishing Limited, 2014.
- LEWIS, James R. a George D. CHRYSIDES, ed. *Heaven's Gate: Postmodernity and popular culture in a suicide group*. New York: Routledge, 2016.
- ZELLER, Benjamin E. *Heaven's Gate: American's UFO Religion*. New York: New York University Press, 2014.
- MELTON, J. Gordon a David G. BROMLEY, ed. *Cults, religion, and violence*. United Kingdom: Cambridge University Press, 2004.
- HALL, John R. *Apocalypse Observed: Religious Movements and Violence in North America, Europe, and Japan*. London: Routledge, 2000.
- HAMMER, Olav a Mikael ROTHSTEIN, ed. *The Cambridge Companion to New Religious Movements*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- TØLLEFSEN, Inga B. a James R. Lewis, ed. *The Oxford Handbook of New Religious Movements: Volume II*. New York: Oxford University Press, 2016.

Články

- CHEYSSIDES, George D. 'Suicide, Suicidology, and Heaven's Gate.' *Journal of Religion and Violence*. 2018, 6(2), 191–205.
- INTROVIGNE, Massimo. 'There is No Place for Us to Go but Up': New Religious Movements and Violence.' *Social Compass*. 2002, 49(2), 213–224.
- INTROVIGNE, Massimo. 'Introduction—New Religious Movements and Violence: A Typology.' *Journal of Religion and Violence*, 2018, 6(3), 315–327.
- JONES, Douglas FitzHenry. 'Reading 'New' Religious Movements Historically: Sci-Fi Possibilities and Shared Assumptions in Heaven's Gate.' *Noaa Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*. 2012, 16(2), 29–46.
- ELLWOOD, Robert S. 'UFO religious movements.' *America's Alternative Religions*, 1995, 393–399.
- RUBINSTEIN, Murray. 'New religious movement.' In: *Encyclopaedia Britannica* [online]. [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/new-religious-movement>
- ZELLER, B.E. 'At the Nexus of Science and Religion: UFO Religions.' *Religion Compass*. 2011, 5(11), 666–674.

ZELLER, B. E. 'Scaling Heaven's Gate: Individualism and Salvation in a New Religious Movement.' *Noaa Religio*, 2006, 10(2), 75-102.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Helena Dyndová, Ph.D.**
Katedra filosofie a religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2022**
Termín odevzdání bakalářské práce: **15. června 2023**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D. v.r.
děkan

Mgr. Ondřej Krása, Ph.D. v.r.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2022

Prohlašuji:

Práci s názvem *Násilí v nových náboženských hnutích: Nebeská brána* jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 15.6.2023

Barbora Semanová, v. r.

Poděkování

Největší poděkování patří vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. Heleně Dyndové, Ph.D. Chtěla bych poděkovat především za trpělivost a pomoc se správným uchopením a nasměrováním mé práce, ale také za čas a cenné rady, které mi věnovala. Dále bych ráda poděkovala mé rodině a přátelům, kteří mi byli oporou nejen při psaní práce, ale i při studiu.

ANOTACE

Bakalářská práce je zaměřena především na nové náboženské hnutí Nebeská brána a na násilí, k němuž uvnitř hnutí došlo. První část práce se věnuje vymezení dvou základních termínů: nová náboženská hnutí a UFO kulty. Následně se soustředí na podrobnější vhled do historie Nebeské brány. Druhá část práce se zabývá různými typy násilí, které se u nových náboženských hnutí mohou vyskytnout, a také faktory, které mohou k násilí u takových hnutí přispět. Na závěr se pak práce věnuje samotné hromadné sebevraždě u Nebeské brány.

KLÍČOVÁ SLOVA

nová náboženská hnutí, nová náboženská hnutí a násilí, hromadná sebevražda, Nebeská brána, UFO kulty

TITLE

Violence in new religious movements: Heaven's Gate

ANNOTATION

The bachelor's thesis focuses primarily on the new religious movement Heaven's Gate and the violence that has occurred within the movement. The first part of the thesis deals with defining two basic terms: new religious movements and UFO cults. Then it focuses on a more detailed insight into the history of Heaven's Gate. The second part of the thesis examines the different types of violence that can occur in new religious movements, as well as the factors that can contribute to violence in such movements. Finally, the thesis focuses on the mass suicide at Heaven's Gate itself.

KEY WORDS

new religious movements, new religious movements and violence, mass suicide, Heaven's Gate, UFO cults

OBSAH

ÚVOD	10
1. Výchozí terminologie	12
1.1. Nová náboženská hnutí	12
1.2. UFO kultury.....	17
2. Historie hnutí	22
2.1. Dva se stali „Dvěma“	22
2.2. Vznik hnutí a život uvnitř	23
2.3. Transformace nauky	27
2.4. Zánik hnutí: odlet na Příští úroveň.....	28
3. Násilí v NNH.....	31
3.1. Typologie	32
3.2. Faktory vedoucí k násilí v NNH	36
4. Nebeská brána: hromadná sebevražda.....	44
ZÁVĚR	48
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	50

ÚVOD

Bakalářská práce s názvem *Násilí v nových náboženských hnutích: Nebeská brána* se bude zaměřovat především na nové náboženské hnutí Nebeská brána (*Heaven's Gate*) a na násilí, k němuž uvnitř hnutí došlo. V první části mé bakalářské práce se budu soustředit nejdříve na vymezení termínů nová náboženská hnutí a UFO kultury. Tyto pojmy bezprostředně souvisí s hnutím Nebeská brána, a proto je jejich objasnění pro celou práci stěžejní. V případě termínu nová náboženská hnutí bych se nejdříve ráda věnovala obecně pojmu jako takovému, a následně bych uvedla charakteristické rysy, kterými se taková hnutí vyznačují. Ty však není, vzhledem k různorodosti těchto hnutí, jednoduché určit, proto bych zde chtěla nastínit i tuto problematiku. U termínu UFO kultury bych se pak zaměřila zejména na to, kde a jak se tato hnutí zrodila, a kde má tento fenomén počátek. Poté bychom se podívali na způsob, jakým se UFO kultury postupem času vyvíjely, a jak rostl jejich počet. V rámci toho představím i některá konkrétní hnutí, která se řadí nebo řadí do UFO kultů a nastíním jejich nauku, abychom následně viděli, proč mezi tento poměrně specifický druh hnutí řadíme i Nebeskou bránu. Proto považuji za důležité věnovat se v této práci poněkud podrobněji historii Nebeské brány. Tato kapitola s názvem „Historie hnutí“ bude velmi podstatná pro druhou část mé práce. Bude pro ni tvořit v mnoha směrech „odrazový můstek“.

Druhá část práce bude zaměřena na násilí v nových náboženských hnutích. Věnovat bych se chtěla nejdříve různým druhům násilí, ke kterému může v souvislosti s novými náboženskými hnutími docházet. Zaměřit bych se chtěla jak na násilí uvnitř hnutí, tak na násilí, které může být páčáno ze strany hnutí na jeho okolí, nebo násilí, kde může být určité hnutí naopak jeho obětí. Následně bych se soustředila na faktory, které mohou určité násilí v nových náboženských hnutích vyvolat, přispět k jeho vzniku, nebo ho nějakým způsobem podnítit. V celé této části práce bude kladen důraz především na typy a faktory spojené s hromadnou sebevraždou, jelikož právě k tomuto typu násilí došlo u hnutí Nebeská brána, na které se má práce soustředit. V obou případech (typy i faktory) se po obecnějším výkladu vždy pokusím ukázat, jak lze nebo naopak nelze daný typ či faktor aplikovat v případě Nebeské brány.

Na závěr bych se pak věnovala již přímo hromadné sebevraždě ve společenství Nebeská brána. Zaměřila bych se zejména na možnou příčinu tohoto činu a důvod, který k němu hnutí mohl vést. Podívala bych se zde znovu na faktory, které mohly k sebevraždě u hnutí přispět, a pokusila bych se s pomocí vybraných autorů nastínit i pohled hnutí. Jak jeho členové tento akt vnímali a co pro ně znamenal. To nám, doufám, pomůže k uchopení celé této situace a také

k pochopení, proč se od jiných hnutí, kde k podobnému činu došlo, Nebeská brána liší. Proč je (alespoň dle mého názoru) v tomto ohledu poměrně unikátním případem. Mým cílem je tedy zejména zanalyzovat násilí u Nebeské brány a pokusit se zjistit, které faktory mohly přispět ke konečné hromadné sebevraždě u tohoto hnutí. Co mohlo podnítit samotnou myšlenku, který faktor se formoval v hnutí postupně, a zda existuje něco, co hrálo roli až v úplném závěru a přispělo ke konečnému rozhodnutí.

1. Výchozí terminologie

Než se začneme zabývat násilím v nových náboženských hnutích nebo samotným hnutím Nebeská brána, je důležité nejdříve zmínit a následně vymezit základní pojmy, které jsou pro tuto práci stěžejní a bezprostředně souvisí s hnutím Nebeská brána, na které se má práce soustředit. Tato kapitola se bude zabývat nejdříve pojmem nová náboženská hnutí (dále jen NNH) obecně, ale zejména pak společnými znaky nových náboženských hnutí jako i rozdíly mezi nimi. Neméně důležité je pak zaměření se na jednotlivé oblasti související s NNH, jako je například milenialismus nebo charismatická autorita. Podstatným termínem souvisejícím s NNH jsou také antikultovní hnutí, která vystupují proti NNH a všemu s nimi spojenému.

V druhé části této kapitoly bych se pak věnovala pojmu UFO kultury. Nebeská brána se mezi UFO kultury řadí, a proto považuji za podstatné načrtnout i širší kontext podobných hnutí, abychom dokázali Nebeské bráně správně porozumět. Podkapitola se bude zabývat především vznikem UFO kultů, jejich postupným vývinem a rozmachem.

1.1. Nová náboženská hnutí

Na začátek je důležité vymezit, co můžeme vůbec definovat jako NNH, co vše lze pod tento termín zařadit a co vlastně znamená „nové náboženství“. Pojmenování nová náboženská hnutí odkazuje zejména na hnutí, která vznikla v posledních několika stoletích. Termín se vyvinul v 60. letech 20. století v USA pravděpodobně z potřeby zachytit nové náboženské skupiny, které se zde začaly tvořit. I když jsou podle definice označovány jako nová, což odkazuje především k jejich „nedávnému“ vzniku, často se prezentují jako hnutí, která vychází ze starověkých tradic nebo se považují za následníky původního, toho nejranějšího náboženství. NNH jsou typická tím, že ve svých systémech víry kombinují praktiky a doktríny z různých zdrojů. Také proto jsou vnímána (jimi samotnými i okolím) jako alternativa k hlavním náboženstvím především západní společnosti, zejména ke křesťanství v jeho normativní formě.¹ Ovšem jednotlivá hnutí (jako například Svědkové Jehovovi, Hare Krišna a Scientologie) jsou často velice rozdílná a na první pohled bychom řekli, že nemohou patřit všechna pod jeden termín, pod tu samou definici. I přesto jak jsou odlišná, existují prvky, které je spojují, a tím se řadí právě mezi NNH. Jednotlivá hnutí se mohou podobat například ve struktuře či uspořádání nebo mohou podobně vnímat roli vůdce.

¹ RUBINSTEIN, Murray. „New religious movement“. In: *Encyclopaedia Britannica* [online]. [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/new-religious-movement>

Nutno podotknout, že zatímco některých hnutí se týkají všechny charakteristiky nebo alespoň většina, u jiných hnutí můžeme naopak najít prvků jen pár.

Socioložka a přední odbornice na problematiku NNH, Eileen Barker, označuje tato hnutí jako tzv. hnutí první generace (*first-generation movements*), což považuje za hlavní a stěžejní rys NNH. V závislosti na tomto pohledu můžeme pak za jednu z charakteristik považovat konverzi, nebo spíše konvertity jako takové. Respektive tedy členy, kteří k hnutí konvertovali, nenarodili se do něj, přičemž tito členové vlastně tvoří hnutí. Takový člověk prodělal v dospělosti určitou transformaci identity, která s sebou ze začátku nese především dualistický pohled na svět, vysokou míru angažovanosti, ale možným rysem je i distancování od okolní (běžné) společnosti.²

Roy Wallis, sociolog, mezi jehož přední zájmy patří typologie NNH, říká, že NNH vznikla v důsledku sekularizace a racionalizace moderní společnosti. Wallis tvrdí, že NNH reagují na měnící se moderní společnost především dvěma způsoby: buď ji odmítají, nebo ji přijímají tak, jak se utváří, se všemi jejími rysy. Na základě toho pak rozlišuje NNH svět odmítající (*world rejecting*) a NNH svět přijímající (*world affirming*).³ Wallis zmiňuje ještě třetí druh, a to NNH světu se přizpůsobující (*world accommodating*).⁴ Pro naše účely jsou však důležité především první dva typy. První druh hnutí Wallis popisuje jako spíše uzavřenější, zároveň však stabilní skupiny často tíhnoucí ke katastrofickému milenialismu, které odmítají materialistickou a po úspěchu prahnoucí moderní společnost.⁵ Naopak NNH svět přijímající staví své myšlenky, víru a praktiky na vlastnostech moderní společnosti, což znamená, že se snaží například o zdůvodnění a racionalizaci touhy po materiálním úspěchu nebo také o ospravedlnění pocitu viny vycházejícího právě z prahnutí po všech možných požitcích, které tato doba nabízí.⁶

Dalším důležitým prvkem, bez kterého nemůže existovat žádné hnutí (nejen náboženské), je vůdce. V případě NNH se pak vůdce označuje jako tzv. charismatická

² BROMLEY, David G. „The sociology of new religious movements“. In: HAMMER, Olav a Mikael ROTHSTEIN, (ed.). *The Cambridge Companion to New Religious Movements*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 14-15.

³ DAWSON, Lorne L. „The Sociocultural Significance of Modern New Religious Movements“. In: LEWIS, James R., (ed.). *The Oxford Handbook of New Religious Movements*. United Kingdom: Oxford University Press, 2008, s. 78-79.

⁴ ROTHSTEIN, Mikael. „Science and Religion in the New Religions“. In: LEWIS, (ed.). *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, s. 107.

⁵ DAWSON, „The Sociocultural Significance of Modern New Religious Movements“, in: LEWIS, (ed.). *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, s. 78-79.

⁶ DAWSON, Lorne L. „The Meaning and Significance of New Religious Movements“. In: BROMLEY, David G., (ed.). *Teaching New Religious Movements*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 120.

autorita. Takový vůdce je jaksi oddělen od běžných lidí a jeho následovníci k němu vzhlíží jako k někomu s neobyčejnými, výjimečnými nebo až nadpřirozenými silami či schopnostmi, které mohou mít božský původ. Členové hnutí mají pak pocit, že jsou charismatické autoritě nějakým způsobem zavázáni a oddaní.⁷ Co ale vede následovníky k takovému vnímání svého vůdce? Z čeho pramení přesvědčení, že právě on disponuje takovými schopnostmi? Jak píše Lorne L. Dawson, odborník na sociologii náboženství, charismatický vůdce klade většinou větší důraz na potřeby svých následovníků, odpovídá na ně nebo nachází řešení. Jeho projev může být oproti necharismatickým vůdcům expresivnější a emocionálněji založený. Dawson uvádí, že vůdce často podstupuje určité oběti v souvislosti s hnutím, které je ochoten přinést, ovšem to samé může pak také očekávat od samotných členů hnutí. V neposlední řadě by se dalo říct, že charismatické autority jsou v mnoha případech velmi sebevědomé, odhodlané a cílevědomé. Pro některé jsou typické rovněž výborné řečnické schopnosti, kdy právě těmi si získávají pozornost svých následovníků. Tato charakteristika však není pravidlem.⁸

Při sjednocení hnutí hraje významnou roli také milenialismus. Tento prvek se sice netýká všech NNH, je však důležitou součástí mnoha z nich. Mileniální očekávání spočívá, velice jednoduše řečeno, v předpokladu konce světa a vzniku nového, který bývá určen jen pro ty vyvolené (členy hnutí). Hnutí očekává nějaký zlom v lidské historii, ke kterému má dojít v blízké budoucnosti (často jsou stanovena konkrétní data), obvykle za pomoci transcendentní síly. U milenialismu rozeznáváme dva základní typy: katastrofický a progresivní. První typ má pesimistický pohled na svět. Lidstvo podle něj už nemá šanci na spasení, je nenapravitelné a svět, jak ho známe, bude zničen. Toto přesvědčení může v hnutí vyvolat dualistický pohled na svět, který je pro katastrofický milenialismus poměrně typický. V takovém případě hnutí vnímá samo sebe jako dobro a okolní svět vidí naopak jako zlo. V této fázi se členové mohou začít připravovat na nadcházející (a podle jejich přesvědčení nevyhnutelnou) apokalypsu. To může zahrnovat mimo určitou duchovní či materiální přípravu také například vyzbrojování, což může v některých případech vyústit i v konflikt s vnějším světem, jako například u NNH davidiani (*Branch Davidians*⁹). Rovněž

⁷ PROPHET, Erin. „Charisma and Authority in New Religious Movements“. In: TØLLEFSEN, Inga B. a James R. LEWIS, (ed.). *The Oxford Handbook of New Religious Movements: Volume II*. New York: Oxford University Press, 2016, s. 36-37.

⁸ DAWSON, Lorne L. „Psychopathologies and the attribution of charisma: A critical introduction to the psychology of charisma and the explanation of violence in new religious movements.“ *Nova Religio*. 2006, 10(2), 16-17.

⁹ Více o hnutí Branch Davidians: MELTON J. Gordon. „Branch Davidian“. In: *Encyclopedia Britannica* [online]. [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Branch-Davidian>

důležité a typické je v této fázi nutkání hnutí obrátit před koncem světa „k pravdě“ (tedy k jeho pohledu na svět) co nejvíce lidí. Progresivní milenialismus naopak věří, že se svět může zlepšit, možná může být dokonce spasen. Hnutí s touto myšlenkou se vyznačují zejména tím, že jsou aktivní ve společenském a veřejném dění (často i v politice), chodí do zaměstnání, pořádají různé (charitativní) akce, setkání, apod. Často se také stává, že hnutí v průběhu své existence přejde od jednoho typu milenialismu k druhému, nejčastěji od progresivního ke katastrofickému.¹⁰

Faktor, se kterým se NNH rovněž mohou setkat, je vnější nesouhlas a nepochopení. Takového nepochopení je celá škála a může se projevovat různými způsoby. NNH se často vyznačují odlišným chápáním světa, jinými morálními normami a pravidly, které uvnitř jejich společenství dává smysl, dalo by se říct, že je zde považováno za „normální“. Většinu hnutí tak „vnější svět“ nevnímá vyloženě negativně, spíše je ignoruje, určitým způsobem toleruje nebo na ně pohlíží jako na ty „jiné“ či „odlišné“ od většinové společnosti. Životní styl, praktiky a smýšlení uvnitř hnutí jsou občas tak diametrálně odlišné nebo provokující, že vlivem nepochopení dochází ze strany okolního světa k nesouhlasu a v některých případech i ke konfliktu s konkrétním hnutím. Konflikt jako takový může mít rovněž nespočet podob. Od neshod ohledně toho, co je „správné“ a co ne v souvislosti například se společenskými normami, přes konflikt se zákonem, až po ozbrojený konflikt, který je opravdu ojedinělou záležitostí, nicméně i k takovému vyústění neshod v minulosti došlo, například u hnutí Svatyně lidu (*Peoples Temple*).¹¹

V důsledku výše zmíněných možných neshod a nepochopení začala vznikat hnutí vystupující proti NNH. Ta, jak píše L. L. Dawson, se skládají z odpůrců NNH, kterými jsou zejména bývalí členové a rodinní příslušníci stávajících členů některých hnutí, ale také profesionální „deprogramátoři“ či tzv. „poradci při odchodu“ z NNH. Taková hnutí nazýváme termínem antikultovní hnutí. Je to soubor nejednotných organizací a jednotlivců, kteří se snaží upozornit na nebezpečí, které podle nich NNH představují. Většina prohlášení antikultovních hnutí o nebezpečí hrozící ze strany NNH, vychází obvykle z jedné události v jednom konkrétním hnutí. Tuto situaci však podají tak, jako že se odehrává ve všech hnutích, a tím pak hází veškerá NNH tzv. „do jednoho pytle“. Jakýkoli důkaz nebo argument

¹⁰ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*. Brno: L. Marek, 2009, s. 270-272.

¹¹ BROMLEY, „The sociology of new religious movements“, in: HAMMER a ROTHSTEIN, (ed.), *The Cambridge Companion to New Religious Movements*, s. 15.
HALL, John R. *Apocalypse Observed: Religious Movements and Violence in North America, Europe, and Japan*. London: Routledge, 2000, s. 203.

proti jejich tvrzení budou s největší pravděpodobností zkrátka ignorovat, než že by se ho snažili nějak vyvrátit. Zajímavé je, že mezi nimi a NNH najdeme i jisté podobnosti. Antikultovní hnutí stejně jako NNH mohou disponovat dualistickým vnímáním světa, rozdělovat svět na „dobro“ a „zlo“. Z pohledu antikultovních hnutí jsou jako zlo vnímána NNH, naopak NNH, vidí jako zlo vnější svět jako celek, kam však spadají i antikultovní hnutí.¹²

Většina členů nějakého antikultovního hnutí vykonává svou práci čistě dobrovolně, nebo maximálně za nějaký minimální úplatek, protože věří, že dělají správnou věc, mají poslání bojovat proti zlu. Zde můžeme vidět opět jistou podobnost s NNH. Členové mnoha NNH také vykonávají určité práce či praktiky zcela dobrovolně, dalo by se možná říct, že někdy až slepě, protože věří, že to je to, co je správné, že tak bojují proti vnějšímu zlu, jelikož oni jsou to dobro.¹³

Mezi antikultisty je poměrně rozšířená představa o metodě tzv. „brainwashingu“ (ovládnutí a „přeprogramování“ mysli), která je podle nich uplatňována na nové členy při vstupu do NNH. Tato teorie byla nicméně badatelskou obcí nespočetněkrát vyvrácena a jedná se tak o jakýsi umělý konstrukt či zkrátka mylnou utkvělou představu ze strany antikultovních hnutí. Přesto však existují tzv. „deprogramátoři“, kteří mají pomáhat odpadlíkům od hnutí zbavit se jejich údajného naprogramování.¹⁴

Jako další paralelu bychom mohli uvést, že jak antikultovní hnutí, tak i NNH tají nějaké informace a nejsou ochotna je sdělit někomu „z venku“. To znamená, že tvrzení nelze potvrdit ani vyvrátit. Je tak těžké určit věrohodnost či pravdivost takových informací, jelikož vlastně nemáme důkaz ani z jedné strany. Vzhledem ke svým cílům antikultovní hnutí nekladou důraz na objektivitu jejich tvrzení a konstruktů, a dokonce se k tomu otevřeně přiznávají. Informace, ze kterých antikultisté skládají své teorie a teze, čerpají především z příběhů zklamaných bývalých členů NNH, znepokojených rodičů a z negativních zpráv v médiích. Právě média však často využívají výpovědi antikultistů do svých článků. Ti pak berou zveřejnění jejich příběhu v tisku jako jeho nezávislé ověření, a tak se dostáváme opět na začátek a k tomu, že věrohodnost informací se v takovém případě ověřuje velice těžko.¹⁵

¹² BARKER, Eileen. „The Scientific Study of Religion? You Must Be Joking!“ In: DAWSON, Lorne L., (ed.). *Cults and New Religious Movements*. Oxford: Blackwell Publishing, 2003, s. 15.

¹³ Tamtéž, s. 16.

¹⁴ Tamtéž, s. 16.

¹⁵ Tamtéž, s. 16.

NNH jsou velmi různorodá, a není tak jednoduché mezi nimi najít společné prvky a charakteristiky. Přesto jsem se o určitý výčet (alespoň z mého pohledu nejdůležitějších z nich) pokusila. Eileen Barker uvádí jako jednu z charakteristik NNH konverzi. Právě konvertité (první generace) tvoří daná hnutí. NNH můžeme také různě dělit podle mnoha kritérií. Roy Wallis navrhuje dělení podle toho, jak hnutí reagují na měnící se moderní společnost, a to zejména na NNH svět přijímající a NNH svět odmítající. Typický je pro NNH také vůdce, tzv. charismatická autorita. Takto vnímaný vůdce představuje pro členy hnutí osobu se zvláštními (někdy až nadlidskými) schopnostmi. Další charakteristikou, kterou v kapitole zmiňuji jako jednu z často se vyskytujících prvků u NNH, je mileniální očekávání. U těch hnutí, která tíhnou k milenialismu, hraje toto očekávání důležitou roli v jejich směřování a často i v nauce jako takové. NNH se mohou setkat také s určitým nepochopením nebo nesouhlasem ze strany vnějšího světa. Ve většině případů je většinová společnost nevnímá jako hrozbu, spíše na ně pohlíží jako na vymykající se běžné společnosti, s nezájmem, paternalismem či posměchem. V krajních případech však může dosavadní ignorace i tolerance přerůst v neshody, nebo až konflikt mezi hnutím a okolním světem. Důležitou roli hrají v souvislosti s NNH rovněž antikultovní hnutí. I přes to, že tyto organizace vystupují proti NNH, můžeme mezi nimi a NNH najít i jisté paralely. Mezi ty patří například dualistický pohled na svět nebo zatajování určitých informací před vnějším světem. U NNH se může jednat například o zatajování určitých praktik, v případě antikultovních hnutí zase o zamlčování zdrojů informací apod.

1.2. UFO kultury

Ve větší míře začal tento druh NNH vznikat až vlivem události v roce 1947, kdy bylo údajně spatřeno UFO. Určité zmínky či spekulace o mimozemském životě však můžeme vidět už v 17. století. Již Galileo Galilei při svých astronomických bádáních přemýšlel o existenci jiných světů. Americký historik vědy Ronald L. Numbers uvádí, že častým tématem vědeckých debat v 17. a 18. století byla otázka mimozemských světů a civilizací ve spojitosti s náboženskými prvky, například jejich role ve spáse nebo představa, že by se nebe a peklo mohlo skutečně fyzicky nacházet někde ve vesmíru. Vědci a duchovenstvo se v této době čím dál více rozcházel, ovšem otázka mimozemského života je určitým způsobem zase spojovala. Toto propojení by se dalo považovat za základ pro vznik UFO hnutí. Jedno z prvních náboženských hnutí soustřeďující se na mimozemský život založil roku 1688 Emanuel Swedenborg. Ve své knize *Earths in the Universe* Swedenborg popisuje své návštěvy různých planet, přičemž od jejich obyvatel údajně dostával určité zprávy a

poselství. Civilizace na těchto planetách jsou podle něj výrazně technologicky i sociálně vyspělejší než lidstvo na naší planetě. Vnímá tyto světy jako to dokonalé, k čemu by měli lidé na Zemi vzhlížet a snažit se následovat jejich příklad. Výše zmíněná Swedenborgova kniha se stala populární i mezi zakladateli současných UFO hnutí a mnoho z nich ovlivnila i při směřování jejich hnutí.¹⁶

Jak už bylo zmíněno na začátku této podkapitoly, masivní vznikání UFO hnutí zapříčinila zejména jedna konkrétní událost, jedno konkrétní datum. 24. června 1947 v Idaho zpozoroval pilot Kenneth Arnold, při jednom ze svých letů, na obloze zvláštní pohybuující se objekty, které později nazval „létajícími talíři“. Toto označení se následně ujalo po celém světě.¹⁷ Jen pár týdnů na to došlo v Novém Mexiku k dalšímu spatření „neidentifikovatelného létajícího objektu“ (angl. unidentified flying object, zkráceně UFO), které je současně asi tím nejznámějším. Místní farmář objevil na svém pozemku kusy zvláštního kovu údajně posetého množstvím neznámých znaků. Ohledně této události se začalo tvořit obrovské množství konspiračních teorií a pro některé „UFO kultury“ se později toto místo stalo dokonce posvátným.¹⁸ Tyto dva incidenty následoval nespočet dalších údajných spatření UFO a všechny tyto události daly vzniknout mnoha UFO hnutím. Americký badatel a učitel náboženství Benjamin E. Zeller píše, že předním zájmem těchto hnutí bylo zejména odpovídání na otázky, co je doopravdy UFO zač, proč mimozemšťané navštívili Zemi a co chtějí.¹⁹

V mnoha případech UFO hnutí vnímají mimozemské civilizace jako stvořitele či božstvo. Vysvětlení tohoto fenoménu se věnoval i C. G. Jung, který je nazval „technologičtí andělé“. Právě Jung popsal, že tím, čím jsou pro jiná náboženství bohové, jsou pro „UFO kultury“ mimozemské bytosti (nebo minimálně hrají podobnou roli). I UFO hnutí mají své proroky, které Robert S. Ellwood, odborník na světová náboženství, označuje jako „příjemce“ (angl. contactees). Jsou jimi většinou vůdci a zároveň zakladatelé jednotlivých hnutí. Tyto osoby jsou považovány za vyvolené ke komunikaci s mimozemskými bytostmi, od kterých přijímají různá poselství nebo i varování. Existují však také i „UFO kultury“, pro které mají mimozemské civilizace a světy přesně opačný význam. Některá hnutí je vnímají naopak jako zlo, jako nějakou nepřátelskou sílu, která, když se dostane do kontaktu se zemí,

¹⁶ ZELLER, B.E. „At the Nexus of Science and Religion: UFO Religions.“ *Religion Compass*. 2011, 5(11), s. 667-668.

¹⁷ ELLWOOD, Robert S. „UFO religious movements.“ *America's Alternative Religions*, 1995, s. 393.

¹⁸ PARTRIDGE, Christopher, (ed.). *UFO Religions*. London: Routledge, 2003, s. 5-6.

¹⁹ ZELLER, „At the Nexus of Science and Religion: UFO Religions“, s. 668-669.

tak může způsobit jediné špatné věci, případně i její zkázu. Ellwood zmiňuje například příběhy o „mužích v černém“, kteří ubližují pozorovatelům UFO, nebo také příběhy o vesmírných únosech zapříčiněné právě mimozemskými entitami.²⁰

Za jednoho z prvních příjemců je považován George Adamski. Adamski několikrát spatřil nevysvětlitelné objekty na obloze, které následně označil za UFO. Později tvrdil, že se dokonce i setkal s mimozemskými bytostmi. Ty podle něj pocházejí z Venuše a s lidmi na Zemi se snaží komunikovat skrze mysl. Lidé na Zemi však mají mysl natolik zahlcenou, že jsou bytosti neschopné se s nimi spojit.²¹ Zeller pak ve svém článku *At the Nexus of Science and Religion: UFO Religions* píše, že obyvatelé Venuše byli nazýváni jako *Space Brothers* a Adamski byl přesvědčen, že jsou mnohem více duchovně vyvinutí, a že používání jejich technologie vyžaduje právě tuto vyšší úroveň uvědomění.²² Zároveň však tvrdí, že i lidé na Zemi se mohou postupem času duchovně vyvinout natolik, že budou schopni tyto mimozemské technologie pochopit a díky tomu cestovat vesmírem a objevovat nové planety. Kolem Adamskiho představ a myšlenek se utvořilo i několik hnutí, žádné z nich však nevydrželo příliš dlouho.²³

Jedno z prvních hnutí, vzniklé po již zmíněném Arnoldově prvotním setkání s UFO, které mělo již delší trvání než hnutí kolem Adamskiho, byla *Aetherius Society* založena v roce 1954 spiritualistou Georgem Kingem. Zeller uvádí, že stěžejní byly pro hnutí zprávy, které obdržel King od technologicky i duchovně vyspělejších mimozemských bytostí. S mimozemšťany však podle něj komunikoval vždy jen skrze svou mysl, nikdy žádnou jejich planetu fyzicky nenavštívil. *Aetherius Society*, píše dále Zeller, byla vystavěna na učení o planetě zvané Maldek a jejím obyvatelstvu, které bylo sice na vrcholu technologického vývoje, ovšem neschopné se rozvíjet po duchovní stránce, a tak planeta nakonec zanikla v důsledku jaderné války. Tento příběh tak nepřímou poukazoval na tehdejší situaci studené války a jaderných zbraní. Poselstvím hnutí bylo zdůraznit nebezpečnost atomových zbraní, a jakou hrozbu představují pro planetu Zemi a její obyvatele. Hnutí bylo přesvědčeno, že když se lidé neodvrátí od této cesty, potká nás stejný osud jako planetu Maldek.²⁴

²⁰ ELLWOOD, „UFO religious movements“, s. 394.

²¹ Tamtéž, s. 395.

²² ZELLER, „At the Nexus of Science and Religion“, s. 669.

²³ Tamtéž, s. 669.

²⁴ Tamtéž, s. 669.

Po boku *Aetherius Society* se rozvíjelo další hnutí s názvem *Unarius Academy of Science*. Své učení stavěli na tom (podobně jako *Aetherius Society*), že mimozemské bytosti se s lidmi na Zemi spojují pouze skrze mysl. Fyzicky ji nikdy nenavštívily, což se má však co nevidět změnit. V čem se ale od *Aetherius* liší, podotýká Zeller, je pohled na dobu atomových zbraní. Zatímco *Aetherius Society* ji vnímala jako hrozbu a jistou zkázu pro planetu Zemi a především pro její obyvatele, členové *Unarius Academy of Science* viděli v této době naopak potenciál a považovali ji za zdroj znalostí spíš, než za něco, co by nás mělo zničit. Jejich vize byla taková, že s přiletem mimozemšťanů (tedy *Space Brothers*, jak je, stejně jako Adamski, nazývali) se Země přemění na jakousi utopickou říši, kde nebudou již existovat nemoci, nebude docházet ke konfliktům a válkám, všichni budou mít všeho dostatek, budou duchovně vyspělí a technologie a věda budou na té nejvyšší možné úrovni. Stejně jako v mnoha dalších „UFO kultech“ i členové a zakladatelé *Unarius Academy of Science* věřili, že to pravé poznání se skrývá ve vědě a technice a jejich neustálém vývoji. To, jak vnímali vědu a technologie *Unarius*, se ovšem od akademického či badatelského pohledu poněkud lišilo, jelikož věda, o které mluvilo hnutí, zahrnovala například telepatii, přenášení duší nebo léčbu nemocí pomocí spirituálních prostředků.²⁵

Nauku i směřování UFO hnutí vznikajících v druhé polovině 20. století ovlivnilo několik výrazných aspektů té doby. Jedním z nich je určitě rozmach jaderných zbraní a především obava spojená s jejich ničivou silou. Na náboženskou nauku některých hnutí měly vliv také ekologické problémy, se kterými se doba potýkala, nebo pak samotné ekologické katastrofy.²⁶ Za nejznámější UFO hnutí druhé poloviny 20. století můžeme považovat pravděpodobně Raéliánské hnutí (*The Raëlian Movement*) a Nebeskou bránu. Raéliánské hnutí i Nebeská brána vznikly v 70. letech 20. století a učení obou skupin spočívá, stručně řečeno, ve víře v mimozemské bytosti v kombinaci s tradiční křesťanskou naukou. Konkrétně pak učení Raéliánského hnutí, uvádí Zeller, stojí na údajné návštěvě mimozemské planety Elohim zakladatelem hnutí Claudem Raëlem. Stejně jako většina (nejen) UFO hnutí i Raéliáni jsou přesvědčeni, že to právě oni hlásají pravdu o vzniku Země i o jejím osudu. Podle Raëla je popsán vznik života v Bibli metaforou, která ve skutečnosti znamená, že člověka stvořili bytosti z planety Elohim. Jako mnoho „UFO kultů“ před ním, i Raéliánské hnutí má představu, že mimozemské bytosti z planety Elohim jsou vyvinutější ve všech ohledech mnohem více než lidé na Zemi, a proto byly také schopny vytvořit i život na naší

²⁵ Tamtéž, s. 670.

²⁶ Tamtéž, s. 671.

planetě.²⁷ Členové hnutí věří, píše dále Zeller, že bytosti z planety Elohim přiletí na Zemi až ve chvíli, kdy bude lidstvo dostatečně vyvinuté jak technologicky, tak i po duchovní stránce, a bude schopné je uznat za své stvořitele. Jak vysvětluje socioložka náboženství Susan J. Palmer, pro UFO hnutí je poměrně typické spojení, nebo možná spíše kombinování, náboženství a vědy. V jejich nauce se tyto dvě oblasti, na první pohled neslučitelné, často prolínají, a vytváří tak „nový“ systém víry.²⁸ Podobná východiska sdílí i hnutí Nebeská brána, na kterou se tato práce především zaměřuje, a jejíž historie bude podrobně popsána v následující kapitole.

²⁷ Tamtéž, s. 671.

²⁸ Tamtéž, s. 672.

2. Historie hnutí

2.1. Dva se stali „Dvěma“

První věc, která dělá nové náboženské hnutí Nebeská brána unikátní a také zajímavější než ta ostatní, je fakt, že bylo založeno a vybudováno dvěma vůdci: Marshalllem Herffem Applewhitem a Bonnie Lu Nettlesovou. Bonnie Nettlesová se narodila roku 1928 v Houstonu. Žila s manželem, se kterým měla čtyři děti. Manželství však nebylo příliš šťastné a nakonec se rozpadlo. Pracovala jako zdravotní sestra, ovšem již před vznikem hnutí tíhla k okultismu a zajímala se o astrologii. Příliš mnoho o jejím životě před setkáním s Applewhitem však bohužel nevíme.²⁹ Marshall Applewhite se narodil roku 1932 v Texasu. Pocházel z tradiční silně věřící křesťanské rodiny. Applewhite chtěl jít původně v otcových stopách, který byl presbyteriánským duchovním a cestoval po celém státě, aby zakládal církve. Nakonec se místo toho vydal na dráhu umělce. V roce 1952 získal magisterský titul z filozofie a rozhodl se pokračovat studiem náboženství. Toho však po krátké době zanechal a našel si práci jako hudební režisér v Prvním presbyteriánském kostele (*First Presbyterian Church*) v malém městečku v Severní Karolíně, kam se přestěhoval i se svojí manželkou. V oblasti hudby se pohyboval až do roku 1960 jak studijně, tak pracovní. Zaměstnání spojených s hudbou vystřídal během let celou řadu. Pracoval v mnoha kostelech, ale i v opeře nebo na univerzitě.³⁰

V šedesátých letech se však náhle Applewhite úplně změnil. Opustil ženu, se svými dvěma dětmi se sotva vídal, a dokonce dal výpověď na univerzitě. Média odůvodnila jeho odchod tím, že měl sexuální poměr s některým ze studentů, a tak byl propuštěn. Vedení univerzity však prý o žádném vztahu nevědělo a Applewhite odešel dobrovolně na vlastní žádost. Podle všeho i on sám řekl, že odešel kvůli psychickému zdraví. Vedou se spekulace, že nebyl vyrovnaný se svou sexuální orientací, proto navštěvoval i terapeuta, jak uvádí sociolog Robert Balch, který se Nebeskou bránou zabýval. Pravdivou odpověď na tuto otázku však nikdo nezná. Podle Balcha jeden z Applewhitových homosexuálních kamarádů uvedl, že Applewhite svou bisexualitu přijal. Z toho můžeme usoudit, že je tedy přinejmenším nepravděpodobné, že by terapeuta navštěvoval kvůli nevyrovnanosti se svou sexuální orientací, nicméně je to stále jen spekulace. V tomto jeho „temném“ období také zemřel jeho otec, což jeho psychické problémy akorát zhoršilo. V roce 1971 se však začal

²⁹ ZELLER, B. E. „Scaling Heaven's Gate: Individualism and Salvation in a New Religious Movement.“ *Nova Religio*, 2006, 10(2), s. 77.

³⁰ HALL, *Apocalypse Observed*, s. 156.

zabývat duchovními otázkami a jeho osobnost se proměnila ještě více. Applewhite a Nettlesová se poprvé setkali v březnu roku 1972, s největší pravděpodobností v nemocnici. Americký sociolog John R. Hall uvádí, že není zcela jasné za jakých okolností, a vedou se o tom spory. Některé zdroje tvrdí, že byl na operaci se srdcem a jako sestra tam zrovna sloužila Nettlesová. On sám tvrdil, že byl navštívit kamaráda v nemocnici, když do pokoje vešla Bonnie, píše Hall. Nicméně ať už to bylo jakkoli, Applewhite a Nettlesová se sblížili, a jak toto spojení popisuje Hall: ze dvou se stali „Dva“ (angl. „the two became the Two“). Toto pojmenování bylo jedno z mnoha, které pro sebe v průběhu budování a existence hnutí Applewhite s Nettlesovou používali.³¹

Jakmile spolu Applewhite a Nettlesová začali pracovat a trávit více času, dospěli poprvé k myšlence, podotýká Hall, že by mohli být předurčení či vyvoleni k nějakému vyššímu účelu.³² Tito dva mezi sebou měli duchovní, ovšem co je zajímavé, čistě platonický vztah. Zeller píše, že zřeknutí se sexuální přirozenosti tvořilo jeden z hlavních znaků hnutí Nebeská brána, které později společně založili. Jejich první základy nauky byly vystavěny na myšlenkách a učení New Age, postupně se však začali vydělovat a pomalu si utvářeli vlastní nauku, která se původnímu učení New Age podobala jen vzdáleně. Toto tříleté (1972-1975) utváření nauky a hledání té správné víry zahrnovalo i různá přízviska, která v rámci svých rolí Applewhite a Nettlesová přijali – od prvotních „Dvou“ přes Guinea a Pig, až po Bo a Peep. Poslední označení, která si nakonec ponechali, byla Ti (Nettlesová) a Do (Applewhite). S těmito přezdívkami se později zrodila i hlavní nauka budoucího hnutí.³³

2.2. Vznik hnutí a život uvnitř

Jádrem nauky Ti a Do, uvádí Zeller, byla víra v proces transformace člověka v úplně novou bytost, která bude dokonalejší a změní se po všech stránkách. Až v tu chvíli pak člověk může dosáhnout tzv. Příští úrovně (*Next Level*). Applewhite a Nettlesová proto připodobňují tuto transformaci k procesu přeměny housenky v motýla. Člověk tedy musí překonat stádium housenky, aby mohl přejít na Příští úroveň. Zeller dále popisuje, jak je podle Ti a Do možné takového stavu docílit. Proces tedy spočívá především v postupném oproštění se v podstatě od všeho, co člověka váže k jeho lidskému životu nebo tedy k tzv. Lidské úrovni (*Human Level*). Základem je zpretrhání všech mezilidských vztahů (přátelé, rodina), ovšem nejdůležitější, jak bylo zmíněno již výše, je odmítnutí a oproštění se od

³¹ Tamtéž, 157-158.

³² Tamtéž, 158.

³³ ZELLER, „Scaling Heaven's Gate“, s. 77-78.

sexuální touhy. Dalším důležitým krokem na cestě k dosáhnutí Příští úrovně je neulpívání na minulosti a zakázané je také užívat jakékoli návykové látky jako alkohol, drogy, nebo i kávu. Dovoleno bylo ponechat si pouze ty nezákladnější věci, mezi které patřilo nějaké nejjednodušší oblečení, auto, a pak také příslušenství na kempování, jelikož právě v kempech hnutí ze začátku přebývalo. Za důležité považují také zmínit, že „seznam“ toho, čeho je potřeba se zřeknout pro přechod na Příští úroveň, a co je možné si ponechat, se v průběhu existence hnutí měnil – ze striktnějšího na uvolněnější, ale i naopak.³⁴ Metaforami a přirovnáními Applewhite a Nettlesová nešetřili ani při utváření dalších aspektů své nauky. Planetu Zemi připodobňovali k zahradě a její obyvatele nazývali semeny. Podle Ti a Do nastal právě teď ten správný čas, kdy by měla být úroda již „zralých plodů“ shromážděna a přenesena na Příští úroveň.³⁵

Ti a Do se z počátku příliš nedařilo. Jedním z důvodů byly pravděpodobně velké a poněkud striktní nároky spojené s přechodem na Příští úroveň. Nezájem mohl však pramenit i z poměrně silného důrazu na apokalyptický konec. Religionista Zdeněk Vojtíšek uvádí, že svůj neúspěch při získávání členů považovali za odpor Satana, který podle nich pocházel z Příští úrovně. Věci se však začaly otáčet ve prospěch Ti a Do začátkem roku 1975. V tuto dobu pobývali v Los Angeles, zrovna když se zde rozpadlo hnutí soustředěné kolem duchovního učitele Clarence Kluga. Učení této skupiny spočívalo především v přípravě na duchovní přechod na vyšší úroveň. Applewhite a Nettlesová tedy využili příležitosti a podařilo se jim získat asi 24 členů. A tak se pod jejich vedením zrodilo nové náboženské hnutí označované jako Bo a Peep podle přezdívek, které Applewhite a Nettlesová v té době používali.³⁶

Vůdčům se začalo dařit a k hnutí se přidávalo stále víc a víc lidí, aniž by se o to sami zakladatelé nějak intenzivně snažili. Hnutí žilo kočovným životem, stěhovalo se z motelu do motelu, z kempu do kempu, a jejich hlavní náplní bylo přerhávání vazeb a oprostování se od věcí, které je vázali k jejich lidským životům. Členové hnutí tedy přerušovali kontakty s blízkými, ale snažili se oprostít i od různých zálib či tužeb. Vojtíšek uvádí, že po přednášce ve Waldportu roku 1975 k hnutí konvertovalo přibližně 30 lidí a vzhledem k nauce, která zahrnovala odpoutání se od všeho, co člověka váže k Lidské úrovni, se vzedmula vlna nesouhlasu. V médiích se objevovaly příspěvky od znepokojených rodinných příslušníků,

³⁴ Tamtéž, s. 78-79.

³⁵ VOJTÍŠEK, *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*, s. 154.

³⁶ Tamtéž, 155.

přátel či bývalých členů hnutí. Tuto napjatou situaci však ještě umocnila konverze asi 200 lidí, po další sérii přednášek. Způsobený rozruch neutichal, což přimělo hnutí žít nějakou dobu v ústraní. Applewhite a Nettlesová se dokonce báli, píše Vojtíšek, že by je někdo z odpůrců mohl napadnout a zabít ještě před tím, než přijde čas „sklizně“ a oni by tak nemohli naplnit svou úlohu. Soubor předešlých událostí způsobil, že členové hnutí začali šířit zvěsti o blížícím se odletu na přelomu roku 1975 a 1976. Ten však nenastal, a tak přišli Applewhite a Nettlesová o víc než polovinu svých následovníků.³⁷

Jedním z důvodů, proč členů hnutí začalo ubývat, bylo pravděpodobně také jejich velké množství, které přineslo jisté (nejen logistické) potíže. Hall popisuje systém tzv. podskupin, který Ti a Do vymysleli pro lepší organizaci hnutí, když začal počet členů rychle vzrůstat. Každá podskupina obsahovala asi čtrnáct párů, přičemž vztahy mezi partnery v jednotlivých párech měly být čistě platonické. Systém podskupin však nefungoval příliš dlouho. Některé skupiny časem přestaly být v kontaktu s ostatními členy nebo i se svými vůdci, a v podstatě se od hnutí úplně oddělily. V tomto období tak přišli Ti a Do o velkou část svých následovníků. Příčinou odchodu členů, píše dále Hall, mohlo být také, pro některé poněkud dlouhé, čekání na odchod na Příští úroveň, jehož čas stále nenadcházel.³⁸

Byla tedy nutná nějaká změna v učení či přístupu, aby Applewhite a Nettlesová nepřicházeli o další následovníky, ale naopak získávali nové. Nicméně nejdůležitější pro ně bylo si především udržet členy stávající. Ti a Do se tedy rozhodli upustit od snahy určit dobu odletu na Příští úroveň a namísto toho se plně soustředit na přípravu na onen očekávaný odchod. Cílem přípravy nebo tedy výcviku, bylo urychlit tzv. proces proměny, jak ho nazývali, a tak dosáhnout stádia, kdy budou připraveni opustit tento svět. Hall uvádí celou řadu metod, které Ti a Do praktikovali, a o nichž byli přesvědčeni, že k proměně a následnému odletu přispějí a uspíší ho. Jedna z metod spočívala například v omezení mluveného slova na minimum. Všichni členové hnutí mohli používat pouze tři slova, a to „ano“, „ne“ a „nevím.“ Komunikace tedy probíhala převážně písemně pomocí různých vzkazů. V jednu chvíli zase omezovali spotřebu vody. Bylo přesně dané, jaké množství může každý člen denně spotřebovat. Jednou z dalších činností bylo pozorování hvězd. Členové hnutí seděli venku celé hodiny a všichni zaznamenávali jakékoli nepravidelnosti, které se na obloze odehrály. Zapisovali tedy každý satelit či padající hvězdu. Proces odstraňování vazeb

³⁷ Tamtéž, s. 156-157.

³⁸ HALL, *Apocalypse Observed*, s. 163.

na tento svět, tedy na Lidskou úroveň, byl velmi náročný a poněkud striktní, ovšem nezbytný, pokud chtěl člověk dosáhnout Příští úrovně.³⁹

Applewhite a Nettlesová si podle všeho byli vědomi toho, že čas odchodu na Příští úroveň je nejistý. I přesto, že věřili, že tento moment nastane a dokonce, že nastane brzy, bylo těžké určit kdy. Jednoho večera, píše Hall, obdržela Ti zprávu, že právě tuto noc přiletí vesmírná loď a jejich odchod bude uskutečněn. Problém, kterému ale museli vůdci následně čelit, bylo znatelné zklamání ze strany hnutí, když očekávaný odlet nakonec nenastal. Applewhite a Nettlesová však přišli s chytrým a přesvědčivým vysvětlením. K vyzvednutí nedošlo, protože na přechod na Příští úroveň ještě nebyli připraveni. Přílet lodi by byl tedy zbytečný.⁴⁰

V listopadu 1976 přišli Ti a Do s novou metodou, tzv. sedmnácti kroky, která by měla napomoci k očištění od všeho, co je pojí k Lidské úrovni. Hall vysvětluje, že šlo o různé typy otázek, kdy každý z nich měl rozvíjet jinou část osobnosti členů. Některé otázky byly zaměřeny na sebekontrolu, jiné se týkaly poslušnosti a oddanosti členů a část kladla důraz na osobní a morální rozvoj člověka. Členové hnutí se díky nim měli zamyslet nad tím, jaké jsou jejich hodnoty, preference, cíle, zda jsou schopni následovat instrukce svých vůdců, plnit úkoly, jaký je jejich postoj k učení, jež hnutí nabízí, atp. Cílem sedmnácti kroků bylo především přimět členy si uvědomit, jak důležité je všechno, co dělají, ale také dostat větší oddanosti a spolupráce členů.⁴¹ Je pozoruhodné, že přes mnohá omezení a pravidla, která Ti a Do vyžadovali, uvádí dále Hall, nikdy svým následovníkům nebránili v odchodu nebo v následném návratu k hnutí, spíše právě naopak. Návraty členů vítali a v případě, že si někdo přál odejít, Ti a Do mu pomohli v začlenění do běžného života a většinou odcházejícím členům věnovali i nějaké peníze, aby jim začátek nového života mimo hnutí usnadnili.⁴²

V roce 1978 se začal životní styl hnutí měnit. Od kočovného života a putování z kempu do kempu se přesunuli do vlastních domů. Další výrazná změna spočívala ve formě příjmu. Hnutí z počátku žilo převážně z různých darů, teď však většina členů vykonávala nějaké povolání, což se stalo hlavním příjmem hnutí. Hall píše, že tímto krokem došlo k určitému narušení uzavřenosti hnutí. Ta byla do teď jeho nedílnou součástí, a i přes výše zmíněné inovace, si ji chtělo hnutí co nejvíce zachovat. Z toho důvodu měli například v domech

³⁹ Tamtéž, s. 166-167.

⁴⁰ Tamtéž, s. 168.

⁴¹ Tamtéž, s. 169.

⁴² Tamtéž, s. 171.

zakrytá okna tak, aby do nich nebylo vůbec vidět. Po roce 1979, poukazuje Hall, začali všichni členové hnutí dokonce chodit ve stejném oblečení. V jednu dobu obsahoval tento jejich oděv i jakousi kápi, která zakrývala celý obličej, až na oči. Toto zahalování bylo dalším způsobem hnutí, jak se od okolního světa a běžné společnosti izolovat.⁴³

2.3. Transformace nauky

V roce 1985 přišla, pro hnutí ale především pro Applewhita, obrovská rána, která zcela změnila směřování hnutí a částečně i nauku – Bonnie Lu Nettlesová zemřela na rakovinu. Applewhite se bez ní cítil ztracený a začal mít pochybnosti o celém učení Nebeské brány. Smrt Ti, Do opravdu zasáhla a donutila ho přehodnotit úplně všechno, v co do teď věřil. Po celou dobu existence hnutí Ti a Do předpokládali, že jakmile nadejde ten správný čas (budou připraveni), dojde k vyzvednutí i s jejich fyzickými těly. V tomto ohledu však proběhla asi největší změna. Smrt Ti způsobila úplný obrat ve vnímání odchodu na Příští úroveň. Applewhite věřil (a následně i celé hnutí), že Nettlesová odešla na Příští úroveň, podařilo se jí to však bez fyzického těla. Tato myšlenka přiměla Applewhita začít učit o lidském těle jako o pouhém vozidle či kontejneru. Postupně degradoval tělo na schránku, která je přechodná, dočasná a je vázána k Lidské úrovni, tudíž je nezbytné se nakonec zbavit i jí. Tento posun v nauce znamenal otevření sebevraždy jakožto možného prostředku k dosažení cíle. Změnila se také role Nettlesové, uvádí Zeller. Nettlesová údajně posílala Applewhitovi z Příští úrovně zprávy, a tak začal Applewhite o jejich vztahu mluvit jako o Otci (Ti) a Synovi (Do). Nettlesová tak pro hnutí začala představovat ten hlavní spojovací článek mezi nimi a Příští úrovní.⁴⁴

Další změnou v myšlení po smrti Ti byla Applewhitova představa o vyvolení k odchodu na Příští úroveň. Zeller popisuje, že podle Applewhita člověka ke spáse předurčuje dar (*gift*), který do lidí vkládají mimozemské bytosti z Příští úrovně, jen však do těch vyvolených. Později Applewhite více specifikuje, že dar je vyvoleným implantován v podobě jakéhosi čipu, díky kterému pak mimozemské bytosti monitorují stav člověka a mohou tak následně určit, kdy bude jedinec připraven k odletu. Zeller píše, že nakonec Do ztotožňuje tento čip snad i s duší samotnou.⁴⁵

Proměnila se také představa o tom, co čeká planetu Zemi a její obyvatele poté, co ji vyvolení opustí. Applewhite se však po smrti Nettlesové již definitivně obrátil (a s ním i

⁴³ Tamtéž, s. 172.

⁴⁴ ZELLER, „Scaling Heaven's Gate“, s. 86-87.

⁴⁵ Tamtéž, s. 89-90.

hnutí) ke katastrofickému milenialismu. Z myšlenky, že lidstvo bude ponecháno ve zkaženém světě, duchovně neosvíceném, uvádí Vojtíšek, se tedy stala představa o kompletní destrukci celé planety. Lidstvo na Zemi (zahradě) nazval plevem, kterého je potřeba se zbavit a místo něj musí být vysazena nová semena. Podle Applewhita lidé zkrátka už nemají šanci na záchranu, jsou příliš zkažení, a již neexistuje způsob jak jim pomoci.⁴⁶

Všechny tyto změny byly popsány a následně zveřejněny v publikaci roku 1988 s názvem *88 Update*. Vojtíšek uvádí, že se tímto hnutím snažilo opět upoutat pozornost a získat nové členy. Velký úspěch to bohužel nemělo, naopak se hnutí setkalo s určitým výsměchem. Do se však nevzdával a v letech 1991-1992 vydal videonahrávky, ve kterých vyzýval především ke konverzi k hnutí z důvodu blížícího se zničení planety Země, které je neodvratné. Následně hnutí zkoušelo propagovat své myšlení a nauku také pomocí článků v časopisech. Ani tento způsob propagace se však nesetkal s úspěchem. Vojtíšek dále píše, že naopak, počet stoupenců Nebeské brány spíše klesal. Po tomto neúspěšném pokusu o získání nových následovníků zbývalo v hnutí asi 26 členů. I přes to hnutí nadále pokračovalo ve své misijní činnosti. Uspořádalo sérii přednášek po celých Spojených státech. Přednášky se týkaly především nauky hnutí s důrazem na zbavení se všech vazeb na Lidskou úroveň. Touto cestou se jim přece jen nějaké nové následovníky získat podařilo. Většina nově nabytých členů však bohužel hnutí zase brzy opustila. Pro Applewhita byl tento neúspěch definitivním znamením a potvrzením, že neodkladný konec se blíží, popisuje Vojtíšek. Hnutí čelilo kromě úbytku členů ještě jednomu, pro něj velice zásadnímu, problému. Některým členům se nedařilo vyrovnat s vlastní sexualitou či sexuální touhou, která byla považována za obzvlášť silnou vazbu na Lidskou úroveň. Z tohoto důvodu, uvádí Vojtíšek, Applewhite navrhl, aby všichni podstoupili „neutralizaci vozidel“ (tzn. kastraci), která byla předmětem diskuze již dříve, ale poprvé byla provedena až roku 1993. Nakonec ji podstoupil sám Applewhite a dalších osm mužů. Tomuto zákroku se však nepodrobili všichni členové, někteří se ale rozhodli pro redukci své sexuální touhy chemickou cestou.⁴⁷

2.4. Zánik hnutí: odlet na Příští úroveň

Přesvědčení o sebevraždě, jakož to o možnosti odchodu na Příští úroveň, bylo už tak velké, ovšem ještě ho umocnily události ve Waco v roce 1993. Zeller píše, že hnutí kvůli tomuto incidentu ztratilo důvěru ve vládu a silně uvažovalo o přestěhování do jiné země. Z toho však sešlo, nicméně je to přimělo k myšlence, že apokalypsa se blíží čím dál rychleji,

⁴⁶ VOJTÍŠEK, *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*, s. 161.

⁴⁷ Tamtéž, s. 162-163.

a tudíž není dobré, aby na odchod na Příští úroveň příliš dlouho čekali. K rozhodnutí přispěl i fakt, že Applewhite byl nemocný a jeho následovníci si nedokázali představit, že by pokračovali bez něj. Applewhitovo horšící se zdraví přispělo celkově k jeho apokalyptickému pohledu na svět. Dalším znamením, že odlet by měl nastat co nejdříve, byla zpráva, že 22. března 1997 se má v nejbližší vzdálenosti od Země ocitnout Hale-Boppova kometa. Jako definitivní potvrzení hnutí vnímalo spekulaci, že se v blízkosti komety vyskytuje neidentifikovatelný předmět, který členové považovali za vesmírnou loď. Tu podle Applewhita, uvádí Zeller, řídila Ti, a právě tato představa hnutí utvrdila v jejich konečném rozhodnutí, že nadešel čas opustit jejich „vozidla“ v tento den a očekávat vyzvednutí na Příští úroveň.⁴⁸

Vojtíšek popisuje, že pár hodin před odchodem navštívili členové hnutí různé bary, kasina, zábavní parky, kina atp., aby se utvrdili v tom, že tady na Zemi pro ně už nic není a mohou s klidem odejít. Než nadešel čas, každý člen nahrál videokazetu na rozloučenou, kde každý z nich říká, mimo jiné, i proč zvolil tuto cestu odchodu. Sebevražda nebyla provedena nijak spontánně, vše bylo naplánované do nejmenšího detailu. Nešlo tak úplně o hromadnou sebevraždu celého hnutí, byla provedena během tří dnů (21., 22. a 23. března 1997). Každý ze tří dní, rozebírá Vojtíšek, se jedna skupina stoupenců otrávil barbituráty.⁴⁹ Zeller ve své knize *Heaven's Gate: America's UFO religion* popisuje, že tyto tlumící léky v kombinaci s alkoholem, znamenali jistou a bezbolestnou smrt, jak hnutí plánovalo. Každý z členů měl ještě kolem hlavy uvázaný igelitový pytel, pod kterým se, když tělo vlivem otravy vypovědělo službu, udusil.⁵⁰ Zbývající členové pak vždy sundali plastové pytle z hlav již mrtvých a přikryli je pokrývkou. Poslední dvě ženy byly nalezeny mrtvé s pytlíkem na hlavě.⁵¹

Celkem bylo nalezeno 39 těl, všechna ve stejném černém oblečení s teniskami na nohách a bankovkami v kapsách. Vedle nich ležely připravené cestovní tašky s oblečením a jinými potřebnými věcmi. Touto hromadnou sebevraždou však úmrtí ve spojitosti s Nebeskou bránou neskončila, jak by se dalo předpokládat. 6. května téhož roku, uvádí Vojtíšek, v televizi vystoupili dva muži, kteří tvrdili, že jsou členy Nebeské brány, ale museli zůstat na živu, aby mohli povědět pravdu o nauce a životě hnutí. Tito dva stoupenci se hned poté pokusili o sebevraždu stejným způsobem jako ostatní členové hnutí. Pokus jednoho

⁴⁸ ZELLER, „Scaling Heaven's Gate“, s. 93.

⁴⁹ VOJTÍŠEK, *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*, s. 166-167.

⁵⁰ ZELLER, Benjamin E. *Heaven's Gate: America's UFO religion*. New York: New York University Press, 2014, s. 171.

⁵¹ VOJTÍŠEK, *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*, s. 167-168.

z mužů byl však neúspěšný. Bral to jako znamení a šířil dál učení Nebeské brány. Přednášel, psal články, vše bohužel bez nějakého ohlasu a úspěchu. V únoru 1998 nakonec tedy spáchal sebevraždu údajně proto, že svůj úkol splnil, a tudíž nemá důvod dál na světě setrvávat.⁵²

⁵² Tamtéž, s. 168.

3. Násilí v NNH

Násilí je v souvislosti s NNH často skloňovaným pojmem a i přes to, že ohledně tohoto fenoménu panuje, zejména v rámci většinové společnosti, mnoho stereotypů a zkreslených představ, násilí je nedílnou součástí historie některých hnutí. Tato kapitola se bude zabývat především možnými typy násilí, k němuž může u NNH docházet a faktory, které mohou být jeho příčinou. Násilí, ke kterému v rámci NNH může docházet je však opravdu široká škála (např. bití, sexuální obtěžování, psychické týrání atp.), proto se tato kapitola bude zaměřovat na typologii a faktory spojené především s konceptem hromadných sebevražd. Důvodem tohoto zaměření je kromě rozsáhlosti tématu také fakt, že u hnutí Nebeská brána, na které je tato práce zaměřena, k hromadné sebevraždě došlo. V kapitole se v rámci vymezení typů násilí a faktorů, jež ho mohou způsobit, budu snažit také ukázat, které z nich můžeme aplikovat v případě Nebeské brány, a které naopak nikoli. Tuto část budu stavět především na informacích vycházejících z kapitoly 2. Historie hnutí, ovšem ráda bych do ní okrajově vnesla i svůj vlastní pohled.

Jak jsem již zmínila, různých druhů násilí, ke kterému v souvislosti s NNH může docházet je velké množství, a stejně tak je to s koncepcemi, které se násilí v NNH snaží nějak uchopit a rozdělit. Proto jsem se rozhodla podrobně věnovat dvěma z nich, a to nejdříve typologii násilí, od jednoho z předních zahraničních odborníků na NNH, italského sociologa náboženství Massima Introvigneho. Onu typologii rozebírá Introvigne ve svém díle *Introduction—New Religious Movements and Violence: A Typology*. Jako druhé se budu věnovat koncepci naopak českého předního odborníka na NNH (zejména pak na násilí v NNH) Zdeňka Vojtíška, který v jedné z kapitol svého díla *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí* rozebírá faktory vedoucí k násilí v NNH. Tyto dvě koncepce jsem si vybrala nejen kvůli jejich autorům, ale také z důvodu, že jsou obě velmi podrobně propracované a každá z nich se věnuje násilí v NNH z jiné perspektivy.

Ještě před tím, než se do tématu ponoříme, bych chtěla zdůraznit, že násilí v NNH je velmi ojedinělé a dochází k němu jen zřídka. Jedná se o zcela výjimečné situace. Hovoříme o opravdu úzkém kruhu hnutí, nejčastěji o tzv. „velké pěťce“, jak je nazývá J. R. Lewis, mezi níž řadíme Svatyni lidu, Sluneční chrám, Óm šinrikjó, davidiány a v neposlední řadě také Nebeskou bránu.⁵³

⁵³ CHEYSSIDES, George D. „Suicide, Suicidology, and Heaven’s Gate.“ *Journal of Religion and Violence*. 2018, 6(2), s. 194.

3.1. Typologie

Když se řekne násilí a NNH, jako první pravděpodobně vyvstane představa nějakého násilí, ke kterému dochází uvnitř hnutí, které páchají vůdci na svých následovnicích, nebo nás napadne případ hromadné sebevraždy. Alespoň já si při zmínce tohoto tématu jako první vybavím jednu z těchto „situací“ a to s největší pravděpodobností proto, že o nich slyšíme nejčastěji. Typů násilí v souvislosti s NNH je však mnohem více, a co je důležité říci, k násilí nedochází jen uvnitř NNH, NNH se mohou dostat i do pozice obětí, tedy je na nich pácháno násilí z vnějšku (např. ze strany vlády či antikultovních hnutí), ovšem i naopak NNH se mohou dopouštět násilí na někom z vnějšího světa. V tomto ohledu nám podrobné rozdělení nabízí ve svém článku *Introduction—New Religious Movements and Violence: A Typology* Massimo Introvigne. Introvigne zde popisuje dva základní typy: násilí spáchané NNH a násilí proti NNH. Obě skupiny pak dělí na několik možných kategorií.

V případě prvního typu mluví Introvigne nejdříve o násilí proti vlastním členům, mezi které řadí mimo jiné i hromadnou sebevraždu. Ovšem ta je extrémním případem vztahujícím se k pár hnutím, a navíc její zařazení do této kategorie není úplně jednoznačné. Introvigne píše, že v takovém případě vždy alespoň nějaká část členů spáchá tento čin dobrovolně, zatímco část je k tomu (v některých případech) určitým způsobem přinucena nebo nemají na výběr (např. děti). Existují však i jiné případy násilí spáchaného na vlastních členech. Introvigne popisuje, že například katolické hnutí v Itálii obdrželo údajně v roce 1988 od Boha zprávu, že v jednom z členů hnutí se ukrývá Satan, a tak musí být zabit. V roce 2004 zase malé satanistické hnutí působící shodou okolností také v Itálii, zabilo své tři členy v závislosti na tom, že si je podle nich Satan sám vybral, aby byli obětováni.⁵⁴

Jako další v pořadí Introvigne zmiňuje násilí, jehož se NNH mohou dopouštět na jedincích či hnutích, kteří vystupují proti nim a kritizují je. Zde může být případ samozřejmě i opačný, kdy naopak různá hnutí a jedinci vystupují proti NNH takovým způsobem, že je násilí pácháno naopak z jejich strany na NNH. Tato varianta bude však podrobněji rozebrána později v této kapitole. V případě násilného vystupování NNH proti antikultovním hnutím, bývalým členům či kritikům můžeme uvést jako příklad hnutí Óm šinrikjó. Hnutí agresivně vystupovalo proti svým odpůrcům, což nakonec vyvrcholilo známým útokem sarinem v roce 1995. Již však v roce 1989, popisuje Introvigne, došlo z jejich strany k brutálnímu incidentu. Hlavní představitelé Óm šinrikjó zavraždili člena jednoho antikultovního hnutí i s jeho

⁵⁴ INTROVIGNE, Massimo. „Introduction—New Religious Movements and Violence: A Typology.“ *Journal of Religion and Violence*, 2018, 6(3), s. 317.

rodinou a dalšími členy, kteří se Óm šinrikjó jeví jako nelojální. Óm šinrikjó není jediným hnutím, které se dopustilo takových činů, je nicméně jedním z těch nejznámějších. Jako další podobné incidenty uvádí Introvigne například americké hnutí, které se pokusilo o vraždu antikultisty pomocí jedovatého hada nebo korejské hnutí, kdy jeho vůdce v roce 2004 zabil šest bývalých členů, protože se přidali na stranu odpůrců.⁵⁵

Možné násilí ze strany NNH může být namířeno také proti státu nebo společnosti jako celku. Zde se opět vrátíme k Óm šinrikjó, jelikož jeho případ je jeden z těch nejvýraznějších, a to konkrétně k onomu útoku v roce 1995. V tokijském metru vypustili členové hnutí na několika místech vysoce toxickou látku sarin, což zapříčinilo smrt dvanácti cestujících a stovky zraněných. Introvigne píše, že motivy tohoto útoku nejsou zcela jednoznačné. Hnutí mohlo jít pouze o odvedení pozornosti policie jiným směrem, jelikož vyšetřovala jejich zločiny z dřívějších dob. Druhým možným motivem, podotýká Introvigne, mohla být apokalypsa, která je podle učení Óm šinrikjó stěžejní pro záchranu světa před jeho blížícím se zničením. Mezi tento typ násilí bychom mohli svým způsobem zařadit také incident spáchaný Osho Rajneeshem. Tento duchovní učitel a jeho následovníci roku 1984 nakazili v jednom městečku v Oregonu salátové bary místních restaurací salmonelou. Jak však popisuje Introvigne, záměr nebyl pravděpodobně náboženského charakteru. Hnutí šlo pouze o to, aby občané města nešli k volbám, a tak vyhráli kandidáti z řad členů hnutí.⁵⁶

V neposlední řadě Introvigne uvádí spory mezi NNH navzájem, které v některých případech vyústily i v násilné činy. Například v Číně představitelé hnutí *Three Grades of Servants* zavraždili dvacet (z větší části) členů hnutí *The Church of Almighty God*. Podle všeho byly jejich důvody spíše politické. Emily Dunn, jejímž hlavním zaměřením jsou NNH v Číně, nicméně tvrdí, že motivem mohl být také fakt, že mnoho členů *Three Grades of Servants* konvertovalo postupně k hnutí *The Church of Almighty God*, tudíž se jednalo pravděpodobně o jakousi formu odplaty.⁵⁷

Tuto skupinu násilí, kde jsme rozebírali kategorie násilí spáchaného NNH uzavřeme tím, že se budeme věnovat jednotlivým kategoriím v souvislosti s Nebeskou bránou. Když vezmeme násilí proti vlastním členům, u Nebeské brány nemůžeme za celou dobu její existence pozorovat jakékoli násilí vyvinuté proti vlastním členům, kromě konečně hromadné sebevraždy. Nicméně jak jsem již zmínila výše, Introvigne považuje zařazení

⁵⁵ Tamtéž, s. 317-318.

⁵⁶ Tamtéž, s. 318-319.

⁵⁷ Tamtéž, s. 318.

hromadné sebevraždy do této kategorie za diskutabilní, jelikož je alespoň z části dobrovolným činem, a tak tomu bylo ostatně i u Nebeské brány. Všichni členové hnutí spáchali sebevraždu naprosto vědomě a dobrovolně. Co se týče antikultovních hnutí nebo jiných odpůrců, hnutí se setkalo s mírným nesouhlasem ze strany veřejnosti v období jeho růstu. Ze strany hnutí však nikdy nedošlo ani k náznaku nějaké potřeby konfliktu, naopak se v tomto období odebralo do ústraní a nějakou dobu na sebe vůbec neupozorňovalo. Násilí na společnosti či vládě se hnutí rovněž nikdy nedopustilo, naopak je spíše ignorovalo. Většinovou společností v pozdějších letech pak pohrdalo, ale tím spíše se jí stranilo, než že by chtělo nějak zasahovat. A nakonec spory s jiným NNH můžeme také vyloučit. Nebeská brána byla nekonfliktní hnutí, které se zaměřovalo především na sebe a na svou nauku a okolní svět spíše ignorovali (alespoň do té míry, do které to bylo možné), zejména pak v posledních letech své existence.

Jak jsem již zmínila na začátku této podkapitoly, NNH mohou být také oběťmi a násilí může být naopak páčáno ze strany vnějšího světa. Dostáváme se tedy k druhému typu násilí, jež Introvigne uvádí, a to k násilí proti NNH. Stejně jako u prvního typu tak i sem řadí Introvigne násilí, ke kterému dochází uvnitř hnutí, nejčastěji proti vlastním členům. Dodává, že obětí násilí se může stát v tomto případě i vůdce hnutí. Důvodem bývá pak nejčastěji boj o moc nebo o roli vůdce jako takovou.⁵⁸

Hned jako druhou kategorii uvádí Introvigne násilí ze strany antikultistů. To bývá nejčastěji a především verbální, v některých případech se však může překlénout ve fyzické útoky vůči NNH. K několika takovým incidentům došlo například u Scientologické církve (*Church of Scientology*), píše Introvigne. Bylo zaznamenáno několik vniknutí do budov, ve kterých Scientologická církev sídlí. Konkrétně šlo především o budovy, kde sídlí vůdci hnutí. Vždy se jednalo o útoky jednotlivců a motivem byly podle jejich výpovědí určité televizní pořady, konkrétně pak zejména pořad *Leah Remini: Scientology and the Aftermath*. Ten, jak uvádí Introvigne, vykresluje (zjednodušeně řečeno) Scientologii jako zlo, které musí být zastaveno. Motivem některých činů mohly být i zprávy, které o Scientologii vydávali antikultisté. Jeden z útoků (pravděpodobně motivovaný takovou zprávou) skončil dokonce úmrtím jednoho z členů hnutí a zraněním dalšího, když při vyvedení z budovy začal být mladý muž, který tam vniknul původně jen s verbálním obtěžováním, agresivní.⁵⁹

⁵⁸ Tamtéž, s. 319.

⁵⁹ Tamtéž, s. 320.

Zajímavý pohled nabízí v tomto ohledu J. R. Hall a sociolog náboženství Thomas Robbins, kteří v knize *Teaching New Religious Movements* uvádí, že některá hnutí používají pro vnější svět poněkud zvláštní praktiky, například pro nábor nových členů, získávání financí nebo k obraně hnutí. Takové chování může zapříčinit negativní reakce ze strany vnějšího světa, a to může vést k eskalaci napětí. Násilí je tedy podle Robbinse a Halla zakořeněno ve vztahu mezi daným NNH a jeho odpůrci, nikoli nutně ve struktuře či organizaci jednoho z nich, jak je často předpokládáno.⁶⁰

Další kategorie souvisí s již, v prvním typu násilí, zmíněnými spory, ke kterým může docházet mezi NNH navzájem. Zde však Introvigne uvádí, že mnohem častější, než právě spory mezi jednotlivými NNH, jsou útoky vedené proti NNH ze strany „hlavních náboženství“. Jako jeden z příkladů pak uvádí nedávné chování pravoslavných kněží vůči Svědkům Jehovovým (*Jehovah's Witnesses*). Ve východní Evropě (konkrétně v Rusku, Bulharsku a Rumunsku) došlo k incidentům, kdy davy agresivně napadaly věřící a poškozovaly jejich budovy, především ty určené ke shromažďování. Hlavním problémem pak bylo, že pravoslavní kněží tyto činy schvalovali a podporovali.⁶¹

Jako poslední uvádí Introvigne nesouhlas ze strany vlády, který je v souvislosti s NNH celkem častým jevem. Hnutí byla například různě omezována nebo dokonce zakazována, píše Introvigne. I zde můžeme najít případy, kdy počínání vlády vyescalovalo v násilné činy vůči NNH. Asi nejznámějším případem je střet americké vlády s hnutím davidáni, který roku 1993 vyústil v ozbrojený konflikt ve Waco, kde hnutí sídlilo.⁶²

Když teď máme vyložené všechny kategorie násilí proti NNH, můžeme se opět podívat na jejich případnou aplikaci u Nebeské brány. O násilí uvnitř hnutí jsem již mluvila v rámci násilí spáchané NNH, zde však Introvigne poukazuje na možné napadení vůdce hnutí. Členové Nebeské brány byli však svým dvěma vůdčům bezmezně oddaní, věřili jim a připisovali jim až božský charakter. Z pohledu následovníků bylo tak, dle mého názoru, nemožné nahradit někoho takového, a proto to nebylo ani v jejich zájmu. Ze strany antikultistů či jiných odpůrců násilné činy na hnutí spáchány nebyly. Jediné, s čím se hnutí setkalo, jak jsem již zmiňovala výše, byla určitá forma nesouhlasu ze strany veřejnosti v období jejich růstu. V tuto dobu se však hnutí odebralo do ústraní, a tak nesouhlasy

⁶⁰ ROBBINSON, Thomas a John R. HALL. „New Religious Movements and Violence“. In: BROMLEY, (ed.), *Teaching New Religious Movements*, s. 255.

⁶¹ INTROVIGNE, „Introduction—New Religious Movements and Violence“, s. 320-321.

⁶² Tamtéž, s. 321.

postupem času odezněly. Do žádného vyloženého konfliktu s odpůrci se tak Nebeská brána nikdy nedostala a během dalších let jejího působení, odpůrci hnutí v podstatě vymizeli. Jak již bylo řečeno, Nebeská brána nebyla nikdy v konfliktu s žádným jiným NNH a „hlavní náboženství“, jak je nazývá Introvigne, nejsou v tomto ohledu výjimkou. Ani s nesouhlasy ze strany vlády se hnutí nepotýkalo. V pár posledních letech se hnutí setkalo pouze s určitým posměchem, ale to spíše ze strany většinové společnosti. Vláda jako taková jim nevěnovala příliš pozornost.

Když se tedy podíváme celkově na Introvigneho typologii v souvislosti s Nebeskou bránou, tak zjistíme, že v případě hromadné sebevraždy Nebeské brány nám klasifikace příliš nepomáhá. Všechny typy násilí, kterým se zde Introvigne věnuje, předpokládají nějaký druh konfliktu, a ten u hnutí za celou dobu jeho existence nenajdeme, ať už ze strany hnutí, tak ani ze strany vnějšího světa (vůči hnutí).

3.2. Faktory vedoucí k násilí v NNH

V této podkapitole bychom se podívali na další koncepci týkající se násilí v NNH. Zdeněk Vojtíšek zde nerozebírá druhy násilí jako Introvigne, ale zaměřuje se spíše na faktory, které mohou být příčinou kolektivního násilí v NNH. Důraz je kladen především na to, které z těchto faktorů mohly vést nebo možná spíše přispět u vybraných hnutí k hromadné sebevraždě. Hned na začátek je důležité zmínit, že jednotlivé faktory, jež budu následně postupně rozebírat, nelze chápat jako oddělené kategorie. Naopak jsou to provázané skupiny, kdy se jedna prolíná s druhou, jedna vychází z druhé atp. V rámci každého faktoru se pak pokusím ukázat, zda je možné ho aplikovat v případě Nebeské brány či nikoli. V některých případech na toto hnutí odkazuje i sám Vojtíšek.

V případě, že vyjde najevo, že v nějakém NNH došlo či dochází k určitému násilí, obvinění jako první padne obvykle na vůdce hnutí. Vojtíšek tedy jako první možný faktor zmiňuje charismatickou autoritu. Díky svému charismatu a zejména pak díky tomu, jak je toto jeho charisma vnímáno členy, píše Vojtíšek, je vůdce hnutí schopen dosáhnout zpravidla oddanosti svých následovníků společným myšlenkám, postojům a hodnotám, a také ochoty plnit různě náročné úkoly. Jestliže pak dojde k vnějšímu tlaku na hnutí (např. ze strany vlády), nezpůsobí to jeho rozpad, ale hnutí se právě naopak více semkne, uzavře a charismatickou autoritu vůdce čin tohoto typu akorát upevní. Díky svému postavení v roli charismatické autority, pokračuje Vojtíšek, dokáže vůdce snadno překračovat společenské normy či si dokonce vytvářet nové. Takové jednání může být podnětem k násilí. Vojtíšek

však uvádí, že násilí se nemůže vázat přímo na charismatickou autoritu ze dvou důvodů: za prvé, charismatická autorita je v případě NNH velice běžným ne-li až nutným jevem a za druhé, existuje mnoho případů, kdy charismatický vůdce dokázal zmobilizovat velké množství svých stoupců bez toho, aby to vyeskalovalo v jakékoli násilné události. Vojtíšek to uzavírá tím, že násilí zde tedy nesouvisí přímo s existencí charismatické autority ale spíše se snahou o její udržení.⁶³

Vojtíšek se v rámci tohoto faktoru věnuje i jeho možnému vlivu na události v hnutí Nebeská brána, které zároveň porovnává (ve většině případů) s hnutím Svatyně lidu. Konkrétně se tedy zaměřuje na vůdce těchto dvou hnutí, a zatímco vůdce Svatyně lidu Jim Jones vyhovuje stereotypním představám o typickém „sektářském vůdci“ (narcismus, paranoia, bránění v odchodu z hnutí, ...), vůdce Nebeské brány Marshall Applewhite jim nevyhovuje v podstatě vůbec. To by nebylo až takové překvapení, kdyby v obou hnutích nedošlo k hromadné sebevraždě. I když jsou tyto dva vůdci na první pohled každý úplně jiný, Vojtíšek upozorňuje na pár společných charakteristik, kterými byla například netolerance jiného názoru než toho jejich, vyžadování oddanosti hnutí jako takovému, ale také společné myšlenky a nauky a určité paranoidní vnímání vnějších nepřátel (údajně) ohrožujících jejich společenství. Jako faktor, který mohl přispět k hromadné sebevraždě v případě jednoho i druhého hnutí, Vojtíšek uvádí špatný zdravotní stav vůdců. Jones v podstatě umíral a Applewhitovo zdraví se zhoršovalo, navíc byl sám přesvědčen, že má rakovinu. Vojtíšek dodává, že ve srovnání s Davidem Koreshem (vůdcem hnutí davidiani), který nebyl viditelně nemocný a jehož hnutí neplánovalo spáchat sebevraždu, se jeví korelace mezi ní a špatným fyzickým zdravím vůdce jako velice podstatná.⁶⁴

Dualistické vnímání světa není u NNH neobvyklým jevem, i přesto ho však Vojtíšek pokládá za faktor, který může v některých případech podněcovat násilí. Hnutí s dualistickým pohledem na svět ho vnímají jako rozdělený pouze do dvou kategorií: na absolutní dobro a absolutní zlo. Jako absolutní dobro, uvádí Vojtíšek, vidí hnutí samo sebe, všechno, co dělají je správné, dobré. Vnější svět pak hnutí vnímá jako ono absolutní zlo. Lidstvo vnímají jako rozdělené na „my“ a „oni“, a právě kvůli tomuto pohledu na svět se hnutí může dopouštět násilí, které následně ospravedlňuje tím, že to oni jsou přece to dobro a ti, kdo konají ty jediné správné věci.⁶⁵

⁶³ VOJTÍŠEK, *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*, s. 262-264.

⁶⁴ Tamtéž, s. 260-261.

⁶⁵ Tamtéž, s. 265-267.

Vojtíšek píše, že členové hnutí bývají vůdci v tomto případě bezmezně, někdy až slepě oddaní a takové chování označuje jako konformní. Skupina (v našem případě určité NNH) dává jedinci jistotu, ten se postupně podřizuje, a tak je u daného člověka následně dosaženo konformity. Kdyby začal jedinec v této pozici pochybovat například o některých myšlenkách nebo nauce hnutí, pravděpodobně tyto pochyby potlačí, jelikož se bude bát negativní reakce hnutí, kterou by mohlo následovat vyloučení ze společenství. To by pro onoho jedince představovalo nejen ztrátu z jeho pohledu jediné jistoty, ale také vyhoštění do vnějšího světa, který je v dualistickém vidění vnímán jako ohrožující, jako absolutní zlo. Právě pochyby a různé otázky, uvádí Vojtíšek, mohou být v některých hnutích potlačovány, a to může ojediněle vyústit i v násilí. Například Svatyně lidu měla vlastní bezpečnostní složky, které sloužili k těmto účelům. Jejich konání bylo vůdcem vysvětlováno tak, že jedince, kteří se snaží svými pochybami hnutí rozvrátit, uvnitř přece nikdo nechce, a tak nebyla jiná možnost než takto zasáhnout.⁶⁶

Když se teď přesuneme k Nebeské bráně, tak i zde můžeme, dle mého názoru, spatřit dualistické vnímání světa, a to především v posledních letech existence hnutí. Ke konci zde bylo již silné rozdělování na „my“ a „oni“, sebe vnímali jako absolutní dobro, jako ty vyvolené a jediné s nárokem na spásu. V případě Nebeské brány však dualistické vidění k žádnému násilí jako takovému nevedlo. Konformní chování členů bychom zde v jistém smyslu zpozorovat mohli, hnutí však nikdy nikomu nebránilo v odchodu a bylo v tomto ohledu velice otevřené. Kdykoli chtěl někdo hnutí opustit, ať už kvůli vlastním pochybám, například o myšlenkách hnutí, nebo něčemu jinému, mohl tak beze strachu učinit.

Dualistické vidění světa tedy u Nebeské brány nezpůsobilo žádné násilí v průběhu existence hnutí, podle mě však můžeme předpokládat, že hrálo významnou roli v motivaci ke konečné hromadné sebevraždě. Nemám na mysli pouze rozdělování na „my“ a „oni“, ale především dualitu tělo-duše. Jak bylo již rozebíráno v kapitole 2, po smrti Nettlesové se změnil Applewhitův pohled na svět, a to včetně jeho vnímání konceptu těla. To degradoval na pouhou smrtelnou schránku pro věčnou duši. Tělo nazýval vozidlem či kontejnerem a nepřikládal mu jinou úlohu než jakéhosi uložště, které chrání duši do té doby, než bude moci odcestovat na Příští úroveň. S touto představou se pojí rovněž zbavování se vazeb na Lidskou úroveň, které se ke konci hnutí ještě více zpřísnilo a vyhranilo (nutno podotknout, že žádný z členů nebyl do ničeho nikdy nucen, např. v případě sterilizace, nebo pak samotné

⁶⁶ Tamtéž, s. 268-269.

sebevraždy). Z toho je tedy ještě více patrné, jak hnutí na tělo nahlíželo. Utvrzením této představy nám pak může být fakt, že úplně poslední vazbou, která je poutala k tomuto světu, a které bylo potřeba se zbavit, aby mohl být odlet konečně uskutečněn, bylo pro členy hnutí samotné tělo.

Jako další faktor, který může přispět k násilným činům u NNH, uvádí Vojtíšek milenialismus. Ten zpravidla rozdělujeme na progresivní a katastrofický (podrobněji jsme oba typy rozebírali již v podkapitole 1.1. Nová náboženská hnutí). Stává se, že hnutí přejde od jednoho milenialismu k druhému, nejčastěji tedy od progresivního ke katastrofickému. Zde pak můžeme vidět prolnutí s předchozím faktorem, jelikož s katastrofickým milenialismem se často pojí dualistický pohled na svět. V takovém případě hnutí pak vnímají svět jako souboj mezi silami dobra a zla, píše Vojtíšek.⁶⁷ Když začne být hnutí takto vyhraněné, veřejnost nebo vládu to může začít znepokojovat, a to může následně u hnutí vyvolat nedůvěru a strach, a tak se začne více izolovat, uzavírat a vládu či veřejnost začít chápat jako ony síly zla, proti kterým je nutné se nějakým způsobem vymezit. Když se vztah těchto dvou stran dostane do této fáze, můžou následovat neuvážené kroky z obou stran podporované paranoiou, že druhá strana představuje hrozbu, a to pak může vyústit v násilnou situaci (jako příklad můžeme opět uvést případ davidciánů nebo Svatyně lidu). Vojtíšek však zmiňuje důležitou věc a to, že katastrofický milenialismus nerovná se násilí, jak by se z předešlého výkladu mohlo na první pohled jevit. Existují hnutí, která se nenásilnou cestou rozpadla, když nedošlo k naplnění jejich mileniálního očekávání.⁶⁸

V případě Nebeské brány můžeme, dle mého názoru, předpokládat, že právě tíhnutí ke katastrofickému milenialismu v kombinaci s dualistickým viděním světa bylo jedním z hlavních faktorů, který přispěl ke konečné hromadné sebevraždě. Situace byla však odlišná například od Svatyně lidu, kde byla napjatá situace mezi hnutím a vládou, a ta se vystupňovala až do takové míry, že došlo k onomu činu. U Nebeské brány byl podnět pro sebevraždu zcela jiný a vůbec nevycházel z jednání pod tlakem, právě naopak. Celý čin byl předem dobře promyšlený. Kde se však zrodila ta myšlenka? Zlomovým momentem byla s největší pravděpodobností smrt Bonnie Nettlesové, která společně s Applewhitem hnutí vedla. Pro Applewhita to byla tak obrovská rána, že tato událost úplně změnila jeho vnímání světa (podrobněji v kapitole 2. Historie hnutí). Z mého pohledu musela být představa, že může celé hnutí odejít za svou milovanou vůdkyní, pro členy tak lákavá, že když Applewhite

⁶⁷ Tamtéž, s. 270-271.

⁶⁸ Tamtéž, s. 272-274.

přišel s tím, že je to možné, oddaní následovníci bez většího přemýšlení souhlasili. K Applewhitovu novému pohledu na svět patřila i myšlenka absolutního zavržení okolní společnosti. Mluvil o ní jako o plevelu, kterého je potřeba se zbavit. Obrácení na katastrofický milenialismus a dualistické vidění bylo tedy ke konci v hnutí velice silné.

B. E. Zeller uvádí ve svém článku *Scaling Heaven's Gate* ještě jeden důležitý moment v učení Nebeské brány, který napomohl minimálně k představě apokalyptického konce světa a záchrany (odchodu) vyvolených. Jednu z ústředních myšlenek hnutí tvořil tzv. dispenzacionální milenialismus. Podle tohoto učení budou praví křesťané vytrženi na nebesa ještě předtím, než začnou přírodní katastrofy a soužení, která budou konec světa a soud nad lidmi doprovázet. Základem dispenzacionálního milenialismu, píše Zeller, je dělení dějin světa na epochy neboli dispenzace. Asi nejznámějším je rozdělení od C. I. Scofielda, a to na sedm dispenzačních období: nevinnost, svědomí, lidská vláda, zaslíbení, zákon, milost a království. Scofield popisuje, že sedmá epocha pak pro následovníky začíná vytržením ze světa, fyzickým vznesením do vzduchu a vystoupaním vyvolených na nebesa, kde se setkají s Kristem. Zde můžeme pozorovat určitou podobnost s naukou Nebeské brány. Zeller píše, že rozdíl můžeme spatřit v pojetí celého procesu, který je v učení Nebeské brány spíše technologický, tedy vyvolení nevystoupají do nebe za Kristem, ale budou vyzvednuti UFO a na ona nebesa odneseni (tzn. odchod na Příští úroveň). Ti a Do nikdy ve svém učení nepoužili termín dispenzacionalismus, souvislost a inspirace je však patrná.⁶⁹

Jako čtvrtý faktor uvádí Vojtíšek uzavřenost hnutí před okolním světem. Že je hnutí uzavřené nemusí nutně znamenat, že je zcela odříznuto od jakéhokoli vlivu či kontaktu z vnějšího světa. Vojtíšek popisuje, že izolace často spočívá především v životě v oddělené komunitě (v hnutí) s jinak nastavenými společenskými normami, hodnotami, s jiným pojetím skutečnosti. Tohle všechno nastavuje uvnitř hnutí zpravidla jeho vůdce, a to buď tím, že společenství kompletně odřízne od okolního světa (např. Jonestown u Svatyně lidu), ale právě i bez takovéto úplné izolace dokáže vůdce uvnitř hnutí pokřivit společenské normy a vnímání skutečnosti a nastavit vlastní. V případě, že dojde k narušení bariér takto úzce semknutého společenství ze strany okolního světa, může to vést k násilí. Vojtíšek podotýká, že největší hrozbu a nejpravděpodobnější spouštěč násilí představují v tomto ohledu odpadlíci od hnutí. Právě přičiněním bývalých (zhrzených) členů se dostanou na veřejnost a do médií různé informace o hodnotách či normách nastavených uvnitř hnutí, které se, jak již

⁶⁹ ZELLER, „Scaling Heaven's Gate“, s. 80.

bylo řečeno, mohou poněkud lišit od těch nastavených ve většinové společnosti. To v první řadě vede z její strany k nepochopení, pokračuje Vojtíšek, které může zapříčinit (například v případě médií), že vykreslí hnutí ve špatném světle, často konkrétně nějaké jejich chování jako něco pohoršujícího, nepřipustného nebo dokonce nebezpečného. Taková konfrontace hnutí pochopitelně ubližuje, což může zapříčinit, že hnutí začne okolnímu světu méně důvěřovat, a tak se může začít více uzavírat a také radikalizovat (můžeme pozorovat opět např. u davidíánů).⁷⁰

Napjatý vztah mezi hnutím a vnějším světem může v ojedinělých případech vyvrcholit až ve fyzické narušení hranic. Charismatické autority disponují často paranoidním myšlením, které se stupňuje, když je začne ohrožovat vnější svět a narušovat jejich „osobní“ prostor. To může pak urychlit konec nebo násilný rozpad hnutí jako například u Svatyně lidu či davidíánů. Takovou situaci pak ještě zhoršuje fakt, že se jedná o narušení (v dualistickém vidění světa hnutí) ze strany jejich největších nepřátel (absolutního zla).⁷¹

V případě Nebeské brány nemůžeme mluvit o uzavřenosti ve smyslu kompletního odříznutí od okolního světa. Hnutí bylo po jistou dobu své existence velice izolované, nikdy ne však zcela odtrženo od kontaktu s okolím. V pozdější fázi chodili členové dokonce do zaměstnání a celkově se více účastnili společenského života. I přes tuto skutečnost se dokázalo hnutí v průběhu let natolik uzavřít a vybudovat si tak úzkou a loajální skupinu, která se soustředila výhradně na zbavování se vazeb na Lidskou úroveň, že když přišel Applewhite s myšlenou, že lze na Příští úroveň odcestovat i bez fyzického těla (tedy formou sebevraždy), členové hnutí neměli pochyby o jeho slovech a oddaně se řídili jeho pokyny. Oproti jiným případům (jako například Svatyně lidu) zde tedy nemůžeme vůbec pozorovat nějaké narušení hranic ze strany vnějšího světa, které by mohlo přispět ke konečné sebevraždě. Za jedinou negativní interakci, kterou hnutí s okolím světem mělo, by se dal považovat jakýsi výsměch jejich nauce a to, že na ně veřejnost pohlížela jako na „podivíny“. Jediné, co mohlo v tomto ohledu teoreticky přispět k sebevraždě (nebo spíše nejdříve k většímu uzavírání hnutí), je dle mého názoru znechucení a opovržení společností, které si z této zkušenosti mohlo hnutí vypěstovat. Jak je z této podkapitoly ostatně patrné, faktorů, které k určitému násilí nakonec přispěly, je vždy více a jinak tomu není ani v případě

⁷⁰ VOJTÍŠEK, *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*, s. 275-276.

⁷¹ Tamtéž, s. 276-277.

hromadné sebevraždy u Nebeské brány. Za jeden z těchto faktorů zde můžeme tudíž považovat i uzavřenost hnutí, která v tomto ohledu rozhodně hrála velice podstatnou roli.

Jako poslední z faktorů, které mohou podnítit vznik násilných situací u NNH, uvádí Vojtíšek vnější projevy násilí. Na těch se z největší části podílejí odpadlíci od hnutí a rozrušení příbuzní členů hnutí, které J. R. Hall nazývá jako „kulturní oponenty“. Výpovědi odpadlíků či rozrušených příbuzných se mohou zdát na první pohled možná jako něco, co sice může na určité hnutí vrhnout špatné světlo, ale jinak nic moc způsobit nemůže. Opak je však pravdou. Jsou-li kulturní oponenti v přesvědčování médií a úřadů dostatečně úspěšní, píše Hall, mohou dané hnutí zdiskreditovat nebo i úplně zničit. V každém případě hnutí vnímají taková obvinění jako ohrožení své legitimacy a narušení bariéry či jakési jejich osobní zóny, což, jak již bylo řečeno výše, způsobuje větší nedůvěru hnutí vůči vnějšímu světu a napomůže to akorát k vystupňování konfliktu.⁷²

Hlavní problém v souvislosti s diskreditací hnutí představuje pravdivost výpovědi odpadlíků, uvádí Vojtíšek. Ze strany médií jsou taková svědectví vítaná, protože jsou podle nich autentická. Vždyť jde přece o výpověď bývalého člena. Kdo jiný může mít více bezprostřední vzhled do daného hnutí a jeho fungování? Ovšem právě proto, že se jedná o bývalého člena, tak je možné, že jeho příběh bude zkreslený a zabarvený nějakou jeho negativní zkušeností, protože odchod z hnutí je často způsoben právě něčím negativním. Může jít například o nesouhlas s naukou či praktikami. Odpadlíci, kteří podávají někdy i záměrně zkreslená svědectví, jsou pro hnutí tou největší hrozbou. Nejen že je svou výpovědí mohou poškodit, ale zároveň pomáhají udržovat stereotypní představy o NNH místo toho, aby jako bývalí členové podali pravdivé informace a stereotypy naopak vyvraceli.⁷³

Vyjádření bývalých členů tak často nepůsobí nic dobrého. V některých případech přispěla spíše k unáhlenému jednání úřadů, nebo dokonce k využití ozbrojených sil, což zapříčinilo eskalaci konfliktu, a v případě již mnohokrát zmiňovaných hnutí Svatyně lidu a davidíáni vedla série takových činů k tragickému konci. Častým jevem je v souvislosti s kulturními oponenty také generalizace, píše Vojtíšek. To znamená, že jsou například činy jednotlivce připisovány všem z hnutí nebo u incidentu, ke kterému došlo u jednoho hnutí je automaticky předpokládáno, že je velice pravděpodobné, že k němu dojde i u ostatních NNH. Případ generalizace můžeme opět vidět například u Svatyně lidu a davidíánů.

⁷² Tamtéž, s. 278-279.

⁷³ Tamtéž, s. 280.

Neštěstím, ke kterému došlo u Svatyně lidu, byli všichni tak otřesení a vystrašení, že když se hnutí davidíáni začalo uzavírat a radikalizovat, tak automaticky vyvstala myšlenka, že budou chtít také spáchat hromadnou sebevraždu. Tato, předchozí událostí zaslepená, úvaha způsobila vystupňování konfliktu mezi hnutím a vládou, a ten nakonec skončil tragédií. A nelze popřít, že právě generalizace v něm hrála podstatnou roli.⁷⁴

Nebeská brána jakožto hnutí, které spáchalo hromadnou sebevraždu, je v případě vnějších projevů násilí poměrně netypický případ. Stejně jako každé hnutí i Nebeská brána měla své bývalé členy. V případě tohoto hnutí však nevíme o žádných zkreslených výpovědích odpadlíků ani o konfliktech, které by jejich svědectví způsobila. Pravdou je, že na hnutí nebylo v médiích nikdy nijak výrazně upozorňováno, alespoň ne na tak dlouhou dobu, aby upoutalo pozornost úřadů či vlády a někdo z nich je začal považovat za hrozbu či problém. Jak jsem již vícekrát zmínila, jediné, s čím se hnutí setkalo, byl určitý výsměch, který členové nesli těžce, nicméně k žádnému konfliktu ani verbálnímu, natož fyzickému, to nevedlo. Z toho lze tedy z mého pohledu usuzovat, že zde nemusí být žádná vnější síla ani kulturní oponenti, aby hnutí spáchalo sebevraždu. Důležité je však říct, že to neznamená, že v předchozích případech (Svatyně lidu, davidíáni) jednání kulturních oponentů nepřispělo k urychlení konečných fází hnutí. Naopak si myslím, že to do značné míry určitě přispělo. Není to však pravidlem.

⁷⁴ Tamtéž, s. 280-282.

4. Nebeská brána: hromadná sebevražda

V poslední kapitole se znovu, a tentokrát podrobněji, podíváme na konec hnutí Nebeská brána. V předešlé kapitole jsme již zjistili, jaké faktory související s násilím mohly přispět i k sebevraždě u Nebeské brány. Zde se jich opět dotkneme a podíváme se i na jiné možné příčiny, které mohly vést k takovému konci hnutí. Blíže se budeme věnovat zejména tomu, proč z pohledu hnutí tento způsob odchodu dával smysl, a jaký podíl na tom mělo učení vůdců.

George D. Chryssides, britský výzkumník zabývající se NNH, uvádí ve svém článku *Suicide, Suicidology, and Heaven's Gate*, že k sebevraždám obecně dochází nejčastěji u starších lidí, páchají je častěji muži než ženy a většinou jde také o lidi mentálně nemocné či s určitou psychickou poruchou. Vzápětí však podotýká, že ani jednu z těchto charakteristik nemůžeme aplikovat v případě Nebeské brány.⁷⁵ Když poté rozebírá sebevraždy skupin, které nazývá sebevražedné dohody (*suicide pacts*), nachází s Nebeskou bránou již podstatně více podobností. Podstatnou roli hraje vůdce hnutí, který je v podstatě strůjcem myšlenky, a nakonec i samotné sebevraždy. Členové jsou v takovém případě velice loajální nejen vůdci, ale také mezi sebou navzájem. Typické pro sebevražedné dohody, popisuje Chryssides, je také to, že jsou prováděny v soukromí, nejčastěji za pomoci nějakého jedu, a těla jsou zanechána tak, aby mohla být později nalezena. Tyto charakteristiky již Nebeské bráně alespoň z větší části odpovídají. Samozřejmě některé zde stále aplikovat nelze, a to onemocnění členů (fyzické či psychické) nebo cokoli jiného, co by ohrožovalo další existenci či vývoj hnutí.⁷⁶

Chryssides následně věnuje větší pozornost použití jedu a říká, že u Nebeské brány nebyl tento finální akt pouhou sebevražednou dohodou, ale dal by se označit za přechodový rituál. Členové hnutí se zbavili vazeb na Lidskou úroveň (včetně těla), a tak mohli přejít na Příští úroveň. Ta pro ně představovala vlastně jakousi vyšší úroveň existence a zároveň „místo“ nového a lepšího života. V životě na Zemi již neviděli smysl, a tak pro ně sebevražda neznamenal konec, ale naopak začátek cesty, pro kterou byli vyvoleni. Z jejich pohledu šlo vlastně o odložení vozidel, zbavení se toho, co jim překáží, váže k tomuto světu a brání v odletu. Členové hnutí tak pravděpodobně vnímali tento akt jako osvobození duše, která konečně mohla odcestovat.⁷⁷

⁷⁵ CHRYSSIDES, George D. „Suicide, Suicidology, and Heaven's Gate.“ *Journal of Religion and Violence*. 2018, 6(2), s. 196-197.

⁷⁶ Tamtéž, s. 197-198.

⁷⁷ Tamtéž, s. 198.

V závěru svého článku pak Chryssides spekuluje o existenci něčeho, co nazývá racionální sebevraždou (*rational suicide*).⁷⁸ Nebeská brána a její smýšlení se v tomto ohledu poněkud liší od ostatních hnutí, u kterých k hromadné sebevraždě došlo. Chryssides uvádí, že Applewhite sice odsoudil Zemi k apokalyptickému zániku a tvrdil, že lidé už nemají naději na spásu, nicméně hnutí s podobným smýšlením existuje více a nerozhodla se řešit takovou situaci formou sebevraždy. Členové Nebeské brány neviděli smrt ani tak jako vysvobození z nějakého trýznivého života na Zemi, ale mnohem podstatnější pro ně byla vidina odletu na Příští úroveň a všech výhod, co s sebou takový odchod přinese. Je zajímavé, píše Chryssides, že Applewhite předkládal sebevraždou spíše jako něco výhodného. Kladl důraz více na to pozitivní, co podle něj sebevražda přinese než na nějaká negativa současného života na Zemi. Chryssides uvádí, že v případě, že Applewhite byl tím poslem, za kterého se považoval a byl považován a odložení těl bylo pro přechod na Příští úroveň nezbytné, pak se sebevražda může jevit jako racionální rozhodnutí.⁷⁹ A já bych v tomto ohledu s Chryssidesem svým způsobem souhlasila. Podle mě je možné, že z pohledu členů hnutí se po tom, co jim Do vysvětlil, proč je podle něj sebevražda tím správným řešením, jevil celý akt jako naprosto logický.

Podíváme se ještě na jeden faktor, který jsme do teď příliš podrobně nezkoumali v souvislosti s hromadnou sebevraždou u Nebeské brány, a to na nauku hnutí, respektive jak způsob učení vůdců, ale i jeho obsah ovlivnil konec hnutí, nebo k takovému rozhodnutí přispěl. Toto téma dobře rozebírá americký religionista Winston Davis ve svém článku *Heaven's Gate: A Study of Religious Obedience*. Davis uvádí jako ústřední dva pojmy, které nám podle něj pomohou pochopit konečný vývoj událostí u Nebeské brány, a těmi jsou zodpovědnost a poslušnost.⁸⁰ Davis píše, že Nebeská brána (nebo respektive především její vůdci) odmítali jakoukoli odpovědnost a vyžadovali od svých následovníků, aby se zbavili všeho, co je s nějakou její formou váže. Mezi to patřily především všechny mezilidské vztahy a vazby, včetně těch rodinných. V úvahu nepřicházela ani představa mít děti, protože právě k těm se váže velká zodpovědnost. Davis popisuje, že podle Ti a Do je odpovědnost špatná, jelikož naše energie, která by měla putovat přímo k Příští úrovni, namísto toho v takovém případě proudí do okolního světa.⁸¹ Z mého pohledu tedy odpovědnost představovala pro Ti a Do další vazbu na Lidskou úroveň, kterou bylo nutné odstranit, aby mohl být odlet na Příští úroveň uskutečněn.

⁷⁸ Tamtéž, s. 203.

⁷⁹ Tamtéž, s. 203.

⁸⁰ DAVIS, Winston. „Heaven's Gate: A Study of Religious Obedience.“ *Nova Religio*. 2000, 3(2), s. 246.

⁸¹ Tamtéž, s. 249-251.

Na budování poslušnosti členů, nebo bychom mohli možná říct oddanosti, kladli vůdci v učení poměrně velký důraz. S oddaností zde také úzce souvisí absolutní závislost na vůdcích hnutí. Oba tyto aspekty, píše Davis, začali Ti a Do utvářet ze začátku především izolováním členů od jejich rodin, přátel a dalších vztahů mimo hnutí.⁸² Davis uvádí, že to, co my zde nazýváme poslušností, Applewhite předkládá jako flexibilitu. Říká, že musíme být flexibilní, abychom byli schopni následovat v jakoukoli chvíli jakékoli instrukce, které byly hnutí dány. Davis překládá tuto Applewhitovu myšlenku jako potřebu, aby byli jeho následovníci schopni plnit nejrůznější úkoly v podstatě bez rozmyslu.⁸³ Vůdci šlo, dle mého názoru, především o vybudování důvěry, kterou postupem času přirozeně následovala právě oddanost a i závislost na jeho osobě. Ti a Do stavěli své myšlenky a nauku tak, že sebe vnímali v roli prostředníků mezi Příští úrovní a členy hnutí, a tak byl odlet celého hnutí plně závislý na nich. Vůdci tedy pro své následovníky znamenali všechno a bez nich si život ani nedokázali představit, jak ve svých nahrávkách na rozloučenou někteří členové uvedli.⁸⁴ Ti a Do tedy dokázali utvořit opravdu úzkou, uzavřenou a oddanou komunitu, která jim plně důvěřovala a ztotožňovala se s jejich vnímáním světa. Když tedy Do přišel s myšlenkou sebevraždy jako možného odchodu, z předchozího výkladu nám vyplývá, že hnutí nemělo sebemenší pochyby o pravdivosti jeho tvrzení a bylo ochotné ho následovat kamkoli.

Proč tedy k hromadné sebevraždě u Nebeské brány došlo? Na tuto otázku neexistuje jednoznačná odpověď. Co ale určit do jisté míry můžeme, jsou faktory, které k této události pravděpodobně přispěly. Nicméně je nutné podotknout, že ani v tomto ohledu neexistuje žádný jednotný výčet. Není zkrátka možné sestavit přesný seznam takových faktorů. Když se však podíváme na faktory, které jsme zde předestřeli, jedním z těch nejsilnějších by byla nejspíše uzavřenost hnutí a izolace jeho členů. Myslím, že bychom to mohli nazvat i tak, že hnutí žilo svým způsobem ve vlastním světě, ve vlastní formě reality, kterou v průběhu existence jeho vůdci utvářeli. S uzavřeností pak podle mě úzce souvisí způsob učení, které popisuje Davis, a společně tvoří, dle mého názoru, v podstatě základ pro předpoklad konečné sebevraždy. Svůj podíl na konečných událostech mělo v každém případě i dualistické vidění světa v kombinaci s katastrofickým milenialismem, které bylo patrné především v posledních letech existence hnutí. Důležitá byla hlavně dualita tělo-duše, kdy Applewhite degradoval tělo na pouhé vozidlo či schránku pro duši. S touto myšlenkou souvisí i jeho pohled na společnost jako na plevel, kterým je Země podle něj zarostlá, a proto bude muset být přeorána (dojde k apokalypse). Zde

⁸² Tamtéž, s. 248.

⁸³ Tamtéž, s. 254.

⁸⁴ Tamtéž, s. 259.

tedy můžeme vidět tíhnutí ke katastrofickému milenialismu. Podstatný vliv na zvrát událostí, a především na směřování nauky hnutí, měla, jak již bylo několikrát zmíněno, smrt Ti. Tato událost nepopíratelně ovlivnila směřování hnutí a z mého pohledu byla opravdu stěžejním impulzem a jakýmsi vnuknutím myšlenky sebevraždy jako možného řešení. Ke konečnému rozhodnutí pak jistě přispěl i zdravotní stav vůdce, jak uvádí Vojtíšek. Do byl pravděpodobně nemocný, nebo si to alespoň myslel, a to stačilo, aby se utvrdil v tom, že není na co čekat, že právě teď je ta správná doba na odlet na Příští úroveň.

ZÁVĚR

V mé bakalářské práci s názvem *Násilí v nových náboženských hnutích: Nebeská brána* jsem se zabývala především novým náboženským hnutím Nebeská brána a násilím, konkrétně hromadnou sebevraždou, kterou hnutí spáchalo. Hlavním cílem práce bylo zmapovat různé typy násilí, ke kterému může u NNH docházet a faktorů, které k onomu násilí mohou přispět, a následně vše srovnat s případem Nebeské brány a zjistit, zda je možné některé typy či faktory u hnutí aplikovat, případně které.

Jako hlavní a zásadní poznatek bych uvedla, že v hnutí nedošlo za celou dobu jeho existence k žádnému jinému násilí než ke konečné hromadné sebevraždě. V podkapitole 3.1. rozebírám Introvigneho typologii násilí u NNH a po vyložení všech jeho druhů, které Introvigne uvádí (ať už toho páchaného ze strany vnějšího světa na NNH nebo naopak), docházíme k závěru, že v případě Nebeské brány nám Introvigneho klasifikace příliš nepomáhá, jelikož předpokládá nějaký konflikt, ze kterého pak násilí vzniká, to však u Nebeské brány nenalezneme.

Vojtiškovy faktory, které mohou přispět k násilí u NNH, byly pro náš případ již výrazně nápomocnější. Za jeden z nejvýraznějších a nejdůležitějších faktorů pokládám uzavřenost hnutí, a to zejména proto, že úzká a semknutá komunita, kterou hnutí představovalo na konci, byla utvářena dlouhým procesem po celou dobu existence hnutí. Právě s uzavřeností se, dle mého názoru, pojí oddanost myšlence i vůdci, větší důvěra a ochota plnit potřebné úkoly, a proto si myslím, že to byl jeden z hlavních faktorů, co hrál v konečném aktu roli. Zásadním momentem hlavně pro Applewhita ale i pro celé hnutí byla v každém případě smrt Nettlesové. Tato událost otrásla celým hnutím a kompletně změnila Applewitovo uvažování a pohled na svět. Proto je velice pravděpodobné, že právě zde se poprvé zrodila myšlenka a představa o sebevraždě jako možném způsobu odchodu na Příští úroveň. I tento moment můžeme tedy podle mě považovat za určitý faktor, který nějakým způsobem ovlivnil konečné události hnutí. Velmi důležitým aspektem bylo určitě také dualistické vnímání světa, které hnutí provázelo především v konečné fázi. Nejdůležitější je zde však dualita tělo-duše. Applewhitova pozdější představa, že tělo je pouhou schránkou, jakýmsi kontejnerem, který slouží jen pro uchování nesmrtelné duše, byla podstatnou součástí nauky. Vnímání těla jako v podstatě té poslední vazby na Lidskou úroveň, které je potřeba se zbavit, můžeme, dle mého názoru, považovat za klíčový faktor konečných událostí. Svou roli zde hrálo také tíhnutí ke katastrofickému milenialismu a v neposlední řadě přispěl ke konečnému rozhodnutí i špatný zdravotní stav vůdce.

Další osvětlení hromadné sebevraždy nám nabízí Davis, který rozebírá nauku hnutí a na té ukazuje, jak přispěla k onomu činu. Zmiňuje zejména oddanost, jakožto vlivný faktor, který byl poctivě a dlouho budován a hrál v konečných událostech podstatnou roli. V tomto ohledu s Davisem souhlasím a přikláním se k tomu, že společně s uzavřeností hnutí byly tyto dva faktory jedny z nejdůležitějších. Nakonec nesmím opomenout Chryssidese a jeho spekulaci o racionální sebevraždě, která podle něj svým způsobem u Nebeské brány mohla proběhnout. Zde trochu odbočujeme od příčin, které k sebevraždě vedly, nicméně považuji racionální sebevraždu v souvislosti s Nebeskou bránou za zajímavou úvahu a řekla bych, že z pohledu členů hnutí se tento čin mohl opravdu jevit jako logické řešení.

Můžeme tedy vidět, že jednoznačnou příčinu nebo jeden moment, který hromadnou sebevraždu zapříčinil, určit nelze. Jedním z důvodů, proč je určení příčiny tak složité a nejednoznačné, je dle mého názoru fakt, že se tato událost nestala ze dne na den. I v případě jiných hnutí jako například Svatyně lidu vidíme nějakou gradaci a stupňování situace, než k hromadné sebevraždě došlo. U Nebeské brány šlo však spíše o plánování a připravování se na tento akt. Nicméně v obou případech platí, že nešlo o spontánní čin. Výsledkem nám tedy je soubor možných faktorů a událostí, které konec Nebeské brány mohly zapříčinit nebo k němu napomoci. Určit však jeden, který bychom mohli označit za spínač nebo hlavní motivaci, není možné.

Z celkového hlediska je, dle mého názoru a dle mých poznatků, poměrně těžké zkoumat u Nebeské brány násilí jako takové. U většiny hnutí, ve kterých došlo k podobnému incidentu jako u Nebeské brány, bylo násilí přítomno již před touto událostí. Eskalovalo napětí v hnutí a s ním často i násilné činy. Ale právě tento scénář u Nebeské brány pozorovat nemůžeme. Určit příčiny konečných událostí je tedy výrazně těžší. Tato neexistence násilí a s tím „poklidný“, naplánovaný a promyšlený odchod dělá z hnutí, alespoň pro mě, opravdu zajímavý, možná až fascinující předmět zkoumání, jelikož to ukazuje, že členové hnutí byli schopni obejít jeden ze základních instinktů člověka, a to instinkt přežít. Dokázali překonat svůj pud sebezáchovy pro ideály hnutí. Z takového průběhu odchodu jako u Nebeské brány nám vyvstává, že náboženská motivace může představovat tu nejsilnější motivaci vůbec. Byla silnější než vazba na rodinu či touha po materiálním zabezpečení, zkrátka silnější než cokoli, co členy Nebeské brány poutalo k tomuto světu. Je až nepředstavitelné, ale z mého pohledu opravdu zajímavé, že může být náboženská motivace tak silná a převyšovat vše ostatní.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BROMLEY, David G., (ed.). *Teaching New Religious Movements*. New York: Oxford University Press, 2007.
- DAVIS, Winston. „Heaven’s Gate: A Study of Religious Obedience.“ *Nova Religio*. 2000, 3(2), 241–267.
- DAWSON, Lorne L., (ed.). *Cults and New Religious Movements*. Oxford: Blackwell Publishing, 2003.
- DAWSON, Lorne L. „Psychopathologies and the attribution of charisma: A critical introduction to the psychology of charisma and the explanation of violence in new religious movements.“ *Nova Religio*. 2006, 10(2), 16-17.
- ELLWOOD, Robert S. „UFO religious movements.“ *America's Alternative Religions*. 1995, 393-399.
- HALL, John R. *Apocalypse Observed: Religious Movements and Violence in North America, Europe, and Japan*. London: Routledge, 2000.
- HAMMER, Olav a Mikael ROTHSTEIN, (ed.). *The Cambridge Companion to New Religious Movements*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- CHRYSSIDES, George D. „Suicide, Suicidology, and Heaven’s Gate.“ *Journal of Religion and Violence*. 2018, 6(2), 191–205.
- INTROVIGNE, Massimo. „Introduction—New Religious Movements and Violence: A Typology.“ *Journal of Religion and Violence*. 2018, 6(3), 315-327.
- LEWIS, James R., (ed.). *The Oxford Handbook of New Religious Movements*. United Kingdom: Oxford University Press, 2008.
- MELTON J. Gordon. „Branch Davidian“. In: *Encyclopedia Britannica* [online]. [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Branch-Davidian>
- PARTRIDGE, Christopher, (ed.). *UFO Religions*. London: Routledge, 2003.
- RUBINSTEIN, Murray. „New religious movement.“ In: *Encyclopaedia Britannica* [online]. [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/new-religious-movement>

TØLLEFSEN, Inga B. a James R. LEWIS, (ed.). *The Oxford Handbook of New Religious Movements: Volume II*. New York: Oxford University Press, 2016.

VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*. Brno: L. Marek, 2009.

ZELLER, B.E. „At the Nexus of Science and Religion: UFO Religions.“ *Religion Compass*. 2011, 5(11), 666-674.

ZELLER, Benjamin E. *Heaven's Gate: America's UFO religion*. New York: New York University Press, 2014, s. 171.

ZELLER, B. E. „Scaling Heaven's Gate: Individualism and Salvation in a New Religious Movement.“ *Nova Religio*. 2006, 10(2), 75-102.